

PRAXIS CIVILIS (ESTUDI INTRODUCTORI)

Jordi Nieva Fenoll

*Professor titular de dret processal
Universitat de Barcelona*

PRELIMINAR: LA UTILITAT DE L'OBRA *PRAXIS CIVILIS*, DE LLUÍS DE PEGUERA, DES DEL PUNT DE VISTA DEL DRET PROCESSAL ACTUAL, A CATALUNYA

Aquest treball és l'estudi introductori de la reedició de l'obra *Praxis civilis*, de Lluís de Peguera, que publicarà en la col·lecció «Textos Jurídics Catalans» el Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya.

L'obra de Lluís de Peguera és l'únic autèntic manual de dret processal català que tenim de l'època en què el nostre dret propi històric encara era vigent, abans del Decret de Nova Planta. De fet, aquest dret propi no es pot entendre sense la influència que va tenir aquest manual, així com les *Decisiones* publicades pel mateix autor.

Estem en una època de desenvolupament del nostre dret, malgrat els entrebancs. Fins ara l'atenció del legislador s'ha centrat en el dret civil i el dret administratiu, que són els únics per als quals el legislador deixava oberta una competència relativament àmplia.

En canvi, pel que fa al dret processal, la via oberta en la Constitució és veritablement només una escletxa que prou sovint ha anat tapant el Tribunal Constitucional, amb l'única excepció de la Sentència del Tribunal Constitucional (STC) 47/2004, de 29 de març, sobre la cassació gallega. El legislador català, per aquest motiu, s'ha abstingut normalment de fer intents en aquest terreny. Però, malgrat això, actualment s'està notant una tendència creixent a legislar en aquest àmbit. De fet, les normes processals que contenen les lleis civils ja són prou nombroses, tot i que es tracta sempre de regulacions aïllades.

En aquest context, la publicació de l'estudi introductori a l'obra de Lluís de Peguera pren tot el seu sentit, per tal de poder servir de guia al legislador ca-

talà. Cal tenir present que una part del dret civil que actualment s'ha recuperat anava acompanyat d'*aquell* dret processal i, per tant, ha de ser tingut sens dubte en consideració. De fet, com destaca el mateix estudi, si el legislador espanyol hagués tingut present aquest dret, hauria tingut a la Llei d'enjudiciament civil ni més ni menys que el procés monitori, o la intervenció de tercers en el procés, figures que es van acceptar per primera vegada l'any 2000 i que el dret català ja coneixia almenys des del segle XVI.

Lògicament, una part d'aquell dret processal actualment és molt antiquat, però, malgrat tot, té institucions molt interessants que caldria recuperar, com ara la fase de resolució de dubtes abans de la sentència, que permet a un tribunal, en plena fase de deliberació i un cop clos el procés, citar les parts per a resoldre els dubtes que hagin pogut sorgir durant aquesta deliberació. És una fase que actualment conté el dret alemany i que fóra molt convenient recuperar actualment, com destaca i explica l'estudi introductori objecte de publicació.

Per altra banda, també caldria recuperar la figura del relator als tribunals col·legiats. En el dret processal català complia la seva funció de resumir les actuacions als doctors de l'Audiència, per tal d'afavorir la deliberació entre tots els jutges sense que l'opinió de l'anomenat *magistrat ponent* s'imposés sobre la dels altres de manera constant.

Que existís una figura com la del relator podria significar una recuperació de la deliberació en el sentit que ja s'ha esmentat, la qual cosa podria ser particularment interessant en un moment com l'actual, en el qual, un cop el Tribunal Superior de Justícia de Catalunya ja és molt sovint l'última instància en matèria administrativa i social, cal fer ara que representi aquest paper també en els ordres civil i penal, particularment en el primer, atesa l'existència de legislació catalana. Seria important que el Tribunal assumís aquestes funcions en les millors condicions, amb tot el personal adient i les institucions que li corresponguin, amb la qual cosa recuperaria, per fi, després de la seva abolició el 1834 en el procés d'uniformització de l'Espanya centralista, el paper que la Reial Audiència de Catalunya va tenir per al dret català, i crearia la seva jurisprudència.

A més, l'estudi introductori construeix uns índexs que fan que sigui molt fàcil entrar en l'examen directe de l'obra, la qual cosa hauria d'afavorir la tasca del legislador català actual en aquesta obra de recuperació del dret català de la qual s'està fent esment.

En darrer lloc, l'estudi reproduceix els textos en català de la *praxis civilis*. Això és especialment interessant per a la recuperació del llenguatge forense català. Estudis previs de l'autor ja van aconseguir recuperar la paraula *dispositiva* («fallo») en l'edició actual del diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans, parau-

la que emparentava la llengua catalana amb els referents italià i francès. Aquests textos servirien per a construir per fi un llenguatge forense català propi, que no empri tan sovint els barbarismes provinents del dret castellà. De fet, aquest ús tan sovintejat dels barbarismes també contribueix al fet que sigui tan tristament complicat que la llengua catalana s'obri camí als tribunals, perquè, de fet, aquest llenguatge propi en l'àmbit processal encara és deficitari i, i això és pitjor, es percep com a deficitari i, fins i tot, malauradament erroni.

És per això que l'estudi introductori torna a insistir en la conveniència d'eliminar la paraula *interlocutòria* com a equivalent d'*auto*, perquè l'obra de Peguera demostra que mai no es va utilitzar substantivada, sinó sempre com a adjectiu de les paraules *sentència* i *provisió*, tot i que de vegades elidides, fet que va provocar la confusió que actualment recull el diccionari abans esmentat, que en aquest punt dona l'esquena incomprensiblement a l'evidència del dret històric. Però també es podria recuperar la paraula *objecció*, que és la que es correspon en el dret històric amb *taxa*, evident barbarisme de les «tachas» de testimonis i perits del dret espanyol i que no té cap significació en absolut en llengua catalana.

És per això que l'estudi introductori de la *Praxis civilis* de Peguera té un interès molt rellevant per al dret actual, perquè trasllada a la nostra època l'únic referent complet de dret processal català que existeix en l'àmbit del procés civil i permet que la tasca del legislador català pugui continuar desenvolupant-se, no pas seguint sistemàticament l'obra del legislador espanyol, com succeeix prou sovint, sinó buscant les fonts del dret veritablement propi, que ara desvetlla i posa al dia aquest estudi introductori.

1. INTRODUCCIÓ

El procés i, més en concret, el procediment, és a dir, els tràmits, han preocupat la majoria de juristes des de l'antiguitat. Per això no és estrany que una de les poques obres jurídiques que han sobreviscut de l'època romana contingui precisament un model de com s'ha de fer la demanda en el procés de les *legis actiones*, o de com s'han de confeccionar les fórmules del període del procés formulari romà.¹ Són totes referències arcaiques, però perfectament comparables amb qualsevol llibre de formularis del segle XXI. En els segles passats, no gaires obres anaven més enllà d'aquest enfocament de l'elaboració de formularis. De

1. GAYO, *Instituciones*, traducció i notes de J. A. Arias Bonet, Manuel Abellán Velasco, Juan Iglesias Redondo i Jaime Roset Esteve, Madrid, 1995, p. 310 i seg.

fet, la majoria de les vegades només es buscava que els operadors jurídics poguessin treballar ràpidament en la pràctica, per a la qual cosa tenien un model en el qual només havien de posar els noms de les parts, una mínima referència als fets i potser algunes escasses explicacions sobre com s'havia de fer servir el formulari. I poca cosa més, com també passa avui en dia encara molt sovint.

El llibre que comentaré en aquest breu treball introductori assumeix en part aquest enfocament, tot i que aquest fet, curiosament, no és responsabilitat del seu autor original, sinó de qui va fer les addicions posteriors, com després veurem, i per això, sortosament, el treball va molt més enllà d'un recull de formularis i un compendi de doctrina.

De tota l'obra processalista de Lluís de Peguera,² la que ha restat més en la memòria ha estat sens dubte la *Praxis civilis*. Cal dir, però, que aquesta obra és un tros escapat d'una obra molt més perfecta i de més abast: *Practica criminalis et ordinis iudiciarii civilis*, del 1603. La *Praxis civilis* va ser publicada pòstumament, tot agafant, com dic, la part processal civil de l'obra del 1603 i publicant-la de manera aïllada, amb extenses addicions, gairebé seixanta-quatre anys després de la mort de l'autor, precisament per la seva enorme utilitat per a orientar-se en el complicat laberint del dret processal català.³

L'obra, malgrat les addicions, no és un recull de formularis, tot i que els conté, sinó un encertat —i originalment sintètic— resum de les opinions doctrinals que hi havia a l'època en cada tema tractat. El treball no destaca realment per contenir parers de Peguera, tot i que hi ha algunes definicions molt brillants i clarificadores d'alguns conceptes. L'obra, però, estava clarament orientada als advocats i jutges, als quals proporcionava definicions precises i referències doctrinals segures que podrien consultar en els seus estudis previs a l'elaboració d'un escrit judicial. És a dir, l'obra és quelcom més que un compendi d'opinions doctrinals, les quals estan sovint tan ben ordenades que només faltaria el pas final, l'abstracció de les opinions alienes i la formació original del propi parer, perquè el treball fos definitivament una obra doctrinal en sentit propi. De fet, prou sovint s'endevinen quines devien ser les opinions de Peguera, que no acaba d'expressar, no se sap si per prudència o perquè era magistrat a la Reial Audiència i no volia donar cap criteri fora de les seves resolucions. És a dir, fonamentalment, per a preservar la seva imparcialitat, almenys en aquest terreny.

2. Ludovicus PEGUERA, *Practica criminalis et ordinis iudiciarii civilis*, Barcelona, 1603, i Ludovicus PEGUERA, *Decisiones aureae, in actu practico frequentes*, Barcelona, 1605.

3. Destaca aquesta rellevància Guillem de BROCA, *Historia del derecho de Cataluña, especialmente del civil; y exposición de las instituciones del derecho civil del mismo territorio en relación con el Código civil de España y la jurisprudencia*, vol. 1, Barcelona, 1918, p. 415 i 416.

Juntament amb l'obra d'Antoni Oliba (*De actionibus*, col·l. «Textos Jurídics Catalans», núm. 16 i 17),⁴ que, per cert, no li fa ombra en cap moment, aquesta monografia representa el principal monument al dret processal civil català del segle XVII, període que constitueix sens dubte el segle d'or del processalisme català, si, a banda de les monografies d'Oliba i de Peguera, es tenen presents els treballs de Ioannes Paulus Xammar, *De officio iudicis et advocati* (Barcelona, 1639) i *Rerum iudicatarum in Sacro Regio Senatu Cathaloniae*, entre d'altres que, si més no, com veurem després, no tenen l'altura de l'obra comentada.

El judici sobre l'obra i la seva comparació amb altres tractats importants de l'època, els farem després, un cop vistos els aspectes més rellevants del llibre. En tot cas, val a dir que estem davant del tractat de dret processal civil català de referència, no només del segle XVII, sinó de molt després. De fet, no es troba res semblant fins que no es publiquen les obres de Coll i Fabra⁵ i de Vives i Cebrià,⁶ que han de ser llegides conjuntament per a arribar a l'abast de la *Praxis civilis*, ja que la primera és un recull de formularis i la segona és més doctrinal. I fins i tot al segle XIX aquelles obres no van arribar a l'alçada de la *Praxis civilis*, perquè el cert és que mai no va haver-hi realment cap treball que compendies el dret processal civil català de manera que es pogués estudiar amb una certa comoditat, a banda de l'obra comentada.

És veritablement una llàstima que la *Praxis civilis* no estigui escrita en llengua catalana, com altres de l'època que van ser escrites en romanç,⁷ perquè seria molt més accessible. Malgrat tot, com també veurem després, el llatí de Peguera és, diguem-ho així, prou entenedor.

2. LA FIGURA DE LLUÍS DE PEGUERA

Lluís de Peguera va ser un home rellevant en la seva època. No és per casualitat que hi ha actualment a Manresa un institut escolar que porta el seu nom. Les dades biogràfiques més importants del personatge són ben conegudes, atès

4. Antonius OLIBANUS, *Commentariorum de actionibus in duas summas partes*, Barcelona, 1606.

5. Raymundus COLL ET FABRA, *Praxis forensis à [...] elaborata: Constitutionibus municipalibus Cathaloniae et regio decreto, vulgariter dicto, De la Nueva Planta, accommodata; et denuo per alios juris professores quamplurimis adaucta notis, et illustrata*, Cervera, In Typographia Josephi Casanovas, 1826.

6. Pedro Nolasco VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano de los Usages y demás derechos de Cataluña que no están derogados ó no son notoriamente inútiles*, tom I, Barcelona, 1832.

7. Juan de HEVIA BOLAÑOS, *Curia Philippica*, Madrid, 1797 (1a ed.: Lima, 1603).

que ja han estat recollides per Tomàs de Montagut i Estragués.⁸ Per consegüent, l'única cosa útil en aquest moment, en relació amb el present treball, és fer un repàs general dels esdeveniments més importants de la seva vida, atès que podrien haver influït en la redacció de la *Praxis civilis*.

Peguera va néixer a Manresa el 1540 i va morir a prop d'aquesta ciutat, al Bruc, el 8 de juliol de 1610.⁹ Va tenir, doncs, una vida d'una setantena d'anys, que no era poc per a l'època. Va néixer quan Carles I era comte de Barcelona i va morir durant el regnat de Felip II (III de Castella). Pel que fa a Catalunya, si es compara amb tot el que va passar al segle XVII, va ser un període de calma relativa amb les tensions polítiques habituals amb la monarquia,¹⁰ tot i que sacsejada per les múltiples guerres europees dels reis de Castella, alhora comtes de Barcelona, així com pel conflicte a l'Aragó pel nomenament de virreis estrangers, que culminà amb la revolta d'Antonio Pérez (1590) i amb les Corts de Tarragona (1592), que van abolir bona part dels furs aragonesos i que van ser només un indici del que es va esdevenir poc més de cent anys després.¹¹ Com una premonició de la rellevància històrica del personatge, va estar casat amb Francesca Claris, tia de Pau Claris, qui el 1640, cent anys després del naixement de

8. Tomàs de MONTAGUT I ESTRAGUÉS, «Estudi introductori», a Lluís de PEGUERA, *Práctica, forma, y estil, de celebrar corts generals en Cathalunya y materias incidentes en aquellas*, Barcelona, Rafel Figuerò, 1701 (reed. anastàtica: Madrid, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, 1998). Vegeu també Tomás de MONTAGUT I ESTRAGUÉS, «Lluís de Peguera (1540-1610): un jurista catalán contemporáneo de Miguel de Cervantes (1547-1616)», a *El derecho en la época del Quijote: seminario internacional, organizado por el Instituto de Estudios Jurídicos Internacionales Conde de Aranda: Universidad Rey Juan Carlos, Campus de Vicálvaro, del 15 al 17 de marzo de 2005*, Madrid, 2006, p. 185 i seg. Tomàs de MONTAGUT I ESTRAGUÉS, «Lluís de Peguera i el seu pensament jurídic», *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, núm. 18 (1998), p. 53 i seg. Tanmateix, vegeu Xavier TORRES I SANS i Joaquim ALBAREDA I SALVADÓ, «Peguera», a *Diccionari d'història de Catalunya*, Barcelona, 1992, p. 801-802.

9. Dades extretes de la *Gran enciclopèdia catalana*.

10. De les quals dóna notícia Tomàs de MONTAGUT I ESTRAGUÉS, «Estudi introductori», p. XVIII-XX. Vegeu també els treballs de Josep CAPDEFERRO I PLA, «Promoció, edició i difusió d'obres jurídiques a Catalunya a cavall dels segles XIV i XVI», *Ivs Fvgit*, núm. 15 (2007-2008), p. 546, i, sobretot, «Práctica y desarrollo del derecho en la Cataluña moderna: a propósito de la jurisprudencia judicial y la doctrina», a Juan de Dios INFANTE I TORIJANO (coord.), *Juristas de Salamanca, siglos XV-XX*, Salamanca, 2009, p. 235 i seg., on apareixen esmentades (p. 235) les obres següents, cabdals per a entendre la política del període històric esmentat: A. CASALS, *L'emperador i els catalans: Catalunya a l'Imperi de Carles V (1516-1543)*, Granollers, 2000; M. PÉREZ LATRE, *Entre el rei i la terra: El poder polític a Catalunya al segle XVI*, Vic, 2004; J. BUYREU, *Institucions i conflictes a la Catalunya moderna: Entre el greuge i la pragmàtica (1542-1564)*, Barcelona, 2005.

11. Vegeu, pel que fa a l'Aragó, José Antonio SERRANO GARCÍA, «La Comunidad Autónoma de Aragón y su derecho civil foral», *Derecho Privado y Constitución*, núm. 1 (1993), p. 177 i seg.

Peguera, proclamà la República catalana. Una altra dada rellevant d'aquest període històric va ser l'epidèmia de pesta a Barcelona del 1589,¹² a la qual lògicament Peguera va sobreviure. Al final de la vida d'aquest jurista, Felip II (III de Castella) va decretar l'expulsió dels moriscos dels seus dominis a la Península (1609-1610).

El nostre personatge era sobretot originàriament un advocat, tot i que compaginava aquesta feina amb la d'assessor del lloctinent de la Reial Audiència i, del 1579 al 1582, de l'òrgan immediatament inferior, el portantveus del governador general,¹³ que se superposava als òrgans jurisdiccionals inferiors, és a dir, els veguers i els batlles, per la qual cosa podia dur a terme àdhuc una feina d'inspecció de tribunals per tot Catalunya.¹⁴ També va participar amb el governador en els processos penals itinerants que es feien en aquella època, però també a la seu de Barcelona, la qual cosa li va significar conèixer en profunditat els processos que es duïen a terme, sobretot els penals,¹⁵ en totes les instàncies. I això va fer que, com veurem, la bibliografia utilitzada per Peguera fos sovint processal penalista, la qual cosa féu d'ell més un expert en aquesta branca del dret que no pas en la processal civil.

Aquesta orientació científica es confirmà poc després. Sens dubte, el moment clau de la vida jurídica pública de Peguera fou el dia del seu nomenament com a magistrat (doctor o oïdor) de la Sala Criminal de la Reial Audiència de Catalunya, càrrec del qual va prendre possessió el dimecres 24 de maig de 1581.¹⁶ Va romandre fins a la seva mort a la Reial Audiència, concretament a la Sala Tercera, que el 1585, quan va ser creada, era una sala de reforç amb quatre doctors¹⁷ i amb competències mixtes civils i penals.¹⁸

Tanmateix, va ser l'any 1603 el més important de la seva trajectòria científica, que va ser també l'única veritablement rellevant per a la posteritat. És l'any en què Peguera va veure publicada la seva *Practica criminalis et ordinis iudiciarii ci-*

12. Sergio RODRÍGUEZ TAUSTE, «La peste de Barcelona de 1589 a través de un contemporáneo, Pere Gil», *Revista Andaluza de Arte*, núm. 21 (2005).

13. Tomàs de MONTAGUT I ESTRAGUÉS, «Estudi introductori», p. xv.

14. Tomàs de MONTAGUT I ESTRAGUÉS, «Estudi introductori», p. xvi.

15. Tomàs de MONTAGUT I ESTRAGUÉS, «Estudi introductori», p. xvii.

16. Que, un cop he fet els càlculs temporals adients, puc confirmar que va ser, efectivament, la vigília del dijous de Corpus Christi d'aquell any, com explica Tomàs de MONTAGUT I ESTRAGUÉS, «Estudi introductori», p. xvii.

17. Víctor FERRO POMÀ, *El dret públic català: Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*, Vic, 1987; p. 110. Pedro Nolasco VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano de los Usages*, p. 102.

18. CYADC, I, 1, 28, 15 (1585, p. 84).

vilis, la segona part de la qual és la base de la *Praxis civilis*, sobre la qual Ripoll¹⁹ i Amigant van fer les seves addicions i a la qual van adjuntar les seves respectives obres, com veurem, les quals sens dubte desmereixen i molt l'ordenat treball de Peguera. De manera que la *Praxis civilis*, tot i que mutilada respecte a l'obra original, encara pot ser utilitzada per un processalista actual. Però les dues obres addicionades són francament il·legibles, com també ho són en gran manera les abusives addicions bibliogràfiques que van fer a l'obra de Peguera i que, com els actuals resums de jurisprudència i doctrina, només tenien el sentit d'assortir els advocats i els jutges de cites abundoses que mai no consultarien, però que quedaven molt elegants —i alhora incomprensibles— en qualsevol escrit judicial, sense ni tan sols comprovar-les, i que, fet i fet, feien que l'escrit judicial guanyés volum d'una manera artificial en un tres i no res. No va ser aquesta, en absolut, la manera original de procedir de Peguera, però, d'aquest tema, me n'ocuparé després.²⁰

En tot cas, estem davant d'un jurista que va voler deixar constància de la seva experiència als tribunals, a les generacions coetànies i posteriors, en recollir, com hem vist, la seva doctrina i la jurisprudència —amb criteris de selecció molt discutibles—²¹ en dues obres separades. Probablement, si no hagués estat nomenat doctor de la Reial Audiència, en aquella època no ho hagués pogut fer. De fet, la seva primera obra de dret processal va ser publicada el 1603, quan ja feia vint-i-dos anys que hi servia com a doctor. I és prou segur que va esdevenir un *best-seller* a Catalunya, no només perquè molts anys després encara es va considerar útil la reedició d'una part, sinó perquè és un llibre que encara hom pot trobar amb certa facilitat a les llibreries especialitzades en volums antics.

Tanmateix, existeix una curiositat veritablement sorprenent. Exactament el mateix any, el 1603, també es va publicar, tot i que a Lima (Perú), la principal obra de dret processal de Castella durant segles, la *Curia Philippica*, de Juan de Hevia Bolaños. Més endavant compararem les dues obres, que tenen sistemàtiques diferents però mètodes de treball molt similars, la qual cosa fa pensar que potser va existir alguna obra —o algunes obres— de dret processal anterior, veritablement rellevant, que va influir els dos juristes. Ho veurem tot seguit.

19. Sobre aquest funcionari regi, veg. Josep CAPDEFERRO I PLA, «Práctica y desarrollo del derecho», p. 254.

20. Encara que importi poc al lector, vull destacar el fet que, aquesta opinió, l'he emès objectivament com a processalista, sense haver llegit abans la referència de Josep FINESTRES, «Epistolari», vol. I, a Ignasi CASANOVAS (rec. i ed.), *Documents per la història de Catalunya en el segle XVIII*, tom II, Barcelona, 1933, col·l. «Biblioteca Històrica de la Biblioteca Balmes», sèrie II, vol. VIII, n. 516: «A D. Ignasi de Dou i de Bassols», que és plenament coincident amb el que dic.

21. Sobre aquesta interessant qüestió, vegeu àmpliament Josep CAPDEFERRO I PLA, «Práctica y desarrollo del derecho», p. 249 i seg.

3. LA SISTEMÀTICA DE L'OBRA

L'obra de Peguera té una sistemàtica procedimentalista, que prescindeix d'un esquema d'ordenació més proper al *Corpus iuris civilis*, i formula una indexació de les matèries basant-se en un esquema més proper al dels tractadistes de finals del segle XIX, que amb seguretat fou molt útil als advocats i procuradors de l'època.

Amb aquesta tècnica, a l'obra de Peguera trobarem amb facilitat el llistat de pretextos que feia servir la Reial Audiència per a avocar-se un procés (p. 19 i seg.), o el llistat d'excepcions dilatòries que entorpien el desenvolupament normal del procés (p. 87 i seg.), o definicions gairebé doctrinals, de fàcil localització, dels més diversos tràmits processals (per exemple, del recurs de suplicació, p. 285, o de l'acció de nul·litat, p. 347 i seg.). I trobarem també l'explicació de la pràctica de l'execució de les sentències, la normativa positiva de les quals era molt pobra (p. 359 i seg.), o d'un principi tan important com el de la prohibició d'extracció de causes fora dels tribunals catalans (p. 286), derogada per les *Ordenanzas de la Real Audiencia de el Principado de Cataluña*, de 30 de maig de 1741.

La tècnica, però, no era del tot nova. Un esquema similar es pot trobar a la *Practica Baldi*,²² que es remunta a ensenyaments del segle XIV. I un altre encara més semblant pot ser consultat a la *Practica Lanfranci*,²³ ja al segle XV.²⁴ Algunes similituds poden trobar-se també amb l'ordre d'exposició de la *Partida tercera*, però en aquests cas les semblances sistemàtiques són molt més llunyanes.²⁵

22. Baldus de UBALDIS, *Practica Baldi: Perutilis ac vere aurea practica iuris utriusque...*, ed. del 1528: «De officio iudicis / De iurisdictione / De citationibus et dilationibus / De procuratoribus et defensoribus / De libellis civili et criminali / Questiones circa via extraordinaria / Questiones circa inquisitionem / Questiones circa notorium / Questiones circa pcessu per via exceptionis et qualiter in exceptionibus ante litem contestatio procedatur / Questiones de probationibus / Questiones circa torturas / Questiones circa emergentia in causis / Questiones circa sententiam / Questiones circa appellationem.»

23. Lanfranco da ORIANO, *Practica Lanfranci: aurea & excellens indicibus, aduocatis, notariis, practisique*, Lió, 1538: «De citationibus / De dilationibus / De recusionibus / De exceptionibus / De petitionibus / De responsionibus / De confessionibus / De depositione testium / De instrumentorum productione / De interlocutoris et appellationibus / De expensis / Cause delegate et summarie.»

24. Lògicament, les referències dels segles, calculades per les vides dels autors, no coincideixen amb les edicions de les obres amb les quals treballem.

25. La *Partida tercera*, a grans trets, té l'esquema següent: comença parlant de les actuacions prèvies o coetànies a l'inici del procés i dels dies inhàbils, després s'ocupa de la postulació, les al·legacions, el jurament de calúnnia, la prova, els oficis judicials i els mitjans d'impugnació, i finalment conté un brevíssim títol XXVII dedicat a l'execució.

Amb això es demostra que l'esquema de Peguera, que veurem seguidament, no és original, i per això s'assembla també al de la *Curia Philippica*,²⁶ obra del mateix any (1603) publicada al Perú sobre dret processal castellà, i no pas perquè totes dues obres es poguessin copiar mútuament, cosa que és materialment impossible no només per les ciutats de publicació (Barcelona i Lima), sinó per les trajectòries vitals dels dos autors, absolutament allunyades entre si, tot i que Peguera tenia ben present el que succeïa a ultramar i, precisament, al Perú, com ho demostra en la seva obra.²⁷ El que succeeix, com tantes altres vegades en la ciència, és que autors que han consultat la mateixa doctrina poden acabar tenint orientacions semblants en el mateix moment, encara que no hagin tingut el més mínim contacte.

Un cop dit això, no es tracta aquí d'entrar en una competició absurda, i completament fora de lloc, per a veure quin dels dos textos és superior, si la *Curia Philippica* o la *Praxis civilis*. Ambdós tenen avantatges i inconvenients. L'obra de Juan de Hevia sembla més ordenada, en primer lloc perquè segueix sobretot l'esquema de las *Partidas* y de la *Nueva Recopilación*, la qual cosa devia simplificar molt la feina de l'autor,²⁸ en segon lloc perquè els seus índexs estan exposats de forma més clara, i en tercer lloc perquè està escrita en romanç castellà. Tanmateix, l'obra de Peguera, tot i que és insuficient pel que fa a aquests punts i està escrita en llatí, és molt més completa pel que fa a la bibliografia. I té el mèrit d'ordenar el dret català vigent en matèria processal, la qual cosa no era gens fàcil ateses l'obscuritat de la legislació i les interferències del dret romà i el dret

26. Juan de HEVIA BOLAÑOS, *Curia Philippica*, p. 1: «§1. Cabilido / §2. Elección de oficios / §3. Recibimiento / §4- Jurisdicción / §5. Fuero / §6. Ministros / §7. Recusacion / §8. Juicio / §9. Instancia / §10. Litigantes / §11. Libelo / §12. Citacion / §13. Dilatorias / §14. Contestacion / §15. Peremptorias / §16. Dilaciones / §17. Prueba / §18. Sentencia». Després hi ha una segona part dedicada a l'execució, amb una sistemàtica molt depurada i seguint un esquema similar al del procés de declaració, superior en tot cas a aquesta part de l'obra de Peguera, que no és, honestament, la més encertada i ordenada.

27. Concretament, a la p. 132 de la *Praxis civilis*: «Tamen scias, quod si dicta dilatio petitur ad partes Indiarum novae Hispaniae, tunc dilatio extenditur ad decem & octo menses; si vero ad partes del Peru, potest dicta dilatio extendi usque ad duos annos.»

28. Tot i reconèixer aquest fet, tampoc no crec que l'obra mereixi crítiques tan dures com les formulades per Santos M. CORONAS, «Hevia Bolaños y la *Curia Philippica*», *Anuario de Historia del Derecho Español*, núm. LXXVII (2007), p. 77-78: «Ni la Curia es obra de "mérito excepcional" como se afirma para robustecer la incongruencia de su oscura autoría, ni está debidamente aquilatada su "depurada calidad científica" que, antes bien, remite a una sencilla reducción procesal de *Partidas* y *Nueva Recopilación* aderezada con las glosas respectivas de Gregorio López y Acevedo.» Ben al contrari, l'evident simplificació d'Hevia ajuda a estudiar el panorama legislatiu referit, que no era ni de bon tros clar. Això sí, la *Curia* és deficitària en referències científiques, com diré en el text principal.

canònic en el dret català, que feien que l'ordenament processal català estigués molt lluny de quelcom més semblant a un codi com el que es va fer a la *Partida tercera*.

Persisteix, però, en l'obra de Peguera, el dèficit esmentat pel que fa als índexs, que curiosament no és responsabilitat de Peguera, que el 1603 havia elaborat quelcom molt més semblant als índexs actuals, tot i que més bàsic o simplificat. No es pot entendre per què aquest índex fou suprimit a la *Praxis civilis*.

És per això que és imprescindible elaborar aquestes guies d'epígrafs amb criteris moderns, per tal que el lector actual pugui trobar amb facilitat el que busca i no es perdi entre les pàgines d'una obra en el contingut de la qual, si no es coneix amb profunditat, no és fàcil orientar-se. Amb aquest nou índex crec que ja podrà consultar-se amb facilitat i amb precisió, i en una obra de l'època, com estaven regulades aquesta o l'altra institucions actuals en el dret històric, més enllà dels textos legals.

S'exposaran dos índexs: el primer segueix la sistemàtica de Peguera, precisament per a demostrar que aquesta sistemàtica té certa originalitat i, sobretot, certa lògica en alguna de les seves parts. L'índex, però, està actualitzat terminològicament, ja que si la intenció d'aquest estudi introductori és orientar el lector actual, no té cap sentit que es reproduïxin els títols del llibre en llatí, que, a més, es poden trobar amb total facilitat a l'obra.

Nogensmenys, el segon índex és el que probablement serà més útil. Significa una reordenació completa de l'obra de Peguera, de manera que el lector actual, coneixedor del dret processal, trobarà amb més facilitat on està desenvolupada cada qüestió. A més, s'ha intentat que l'exposició de les pàgines on està tractada la matèria sigui completa, la qual cosa ha obligat a fer salts dintre de l'obra, però que permetran a l'investigador no deixar-se res quant a cada institució.

De tota aquesta indexació, he deixat fora les seixanta pàgines dedicades al procés d'execució. Són un seguit de casos particulars que només segueixen el glossari d'exposició que fa el mateix Peguera, amb extensíssimes addicions de De Ripoll. L'ordre establert és tan caòtic (sobretot en les addicions) que no és possible fer aquesta ordenació per a orientar el lector modern.

A continuació s'exposen els índexs.

QUADRE 1
Índex de l'obra sencera actualitzat terminològicament

<i>Títol</i>	<i>Pàgines</i>
Portada	I
<i>Dedicatio</i> , de Pere d'Amigant	III-VI
Preàmbul	VII-VIII
<i>Imprimatur</i>	IX
Composició de la Reial Audiència de Catalunya	X-XI
Glossari general de veus més freqüents	XII-XIII
Glossari detallat de veus més freqüents	XIV-XIX
<i>Copyright</i>	XX
<i>Praxis civilis</i>	1-466
El jurament de calúmnia	1 i seg.
La representació legal dels menors	8 i seg.
La competència i els privilegis de fur	16 i seg.
L'avocació de causes a la Reial Audiència	19 i seg.
La formació de la Reial Audiència per raó de la quantia	56 i seg.
Els actes de comunicació	60 i seg.
La rebel·lia	78 i 79
La demanda i altres sol·licituds del procés	79 i seg.
Les excepcions dilatòries (<i>litem ingressus impediētes</i>)	87 i seg.
El recurs contra la provisió que resol l'excepció dilatòria	105 i seg.
La contestació a la demanda i la reconvenció	108 i seg.
Els terminis d'al·legacions i prova del procediment ordinari	153 i 157-159 (n. 153)
La prova	114 i seg.
L'interrogatori de les parts	119 i seg.
Els terminis de la prova	128-132, 135-141, 153, 154-155 (n. 139-142) i 157 (n. 149-152)
Els dies inhàbils	155-156 (n. 143-148)
Els procediments sumaris	132-135, 141-153 (n. fins a 130) i 159 (n. 154)

QUADRE 1 (Continuació)
Índex de l'obra sencera actualitzat terminològicament

<i>Títol</i>	<i>Pàgines</i>
Els tercers	136 (n. 27), 151 (118) i 153-154 (n. 133-138)
La confessió	150 (n. 108-113)
Els incidents	161-172 (erròniament, 182)
Els recursos contra les resolucions interlocutòries	172 (erròniament 182)-191
La prova documental	191 i seg.
La prova testifical	204 i seg.
La publicació de la plica dels testimonis	220-223
L'objecció («tatxa») dels testimonis	223 i seg.
La conclusió del procés	229 i seg.
La vista de les actuacions —comunicació del procés (civil)—	239 i seg.
La resolució de dubtes abans de la sentència	241-243
La sentència	243 i seg.
La sentència amb reserva de liquidació	278 i seg.
Els recursos no devolutius contra una sentència definitiva: la suplicació	285 i seg.
Els recursos devolutius contra una sentència definitiva: l'apel·lació	290 i seg.
L'excepció de nul·litat contra una sentència definitiva	347 i seg.
El procés d'execució	359 i seg.
Les costes	420-448
<i>Addicions d'Acaci de Ripoll</i>	
Procediments verbals	448 i seg.
Els conflictes de competència	459 i seg.
Acaci de Ripoll, <i>Ordo iudicarius causarum usufrquentium in Curia vicarii Barcinona</i>	467-569
Pere de Amigant, <i>De admonitionibus servandis in curia vicarii Barcinonae</i> (addició a l'obra de De Ripoll)	570-586
Glossari complet	I-XLII (després de la p. 586)
Fe d'errades	XVIII-XLIV

QUADRE 2
*Índex de la Praxis civilis sistematitzat segons l'ordre
d'exposició modern*

<i>I. Jurisdicció i competència de la Reial Audiència de Catalunya</i>		
1	La composició de la Reial Audiència	p. x-xi inicials
2	La competència i els privilegis de fur	p. 16 i seg.
3	L'avocació de causes a la Reial Audiència	p. 19 i seg.
4	La formació de la Reial Audiència per raó de la quantia	p. 56 i seg.
<i>II. Les parts</i>		
1	La representació legal dels menors	p. 8 i seg.
2	Els tercers	p. 136 (n. 27), 151 (n. 118) i 153-154 (n. 133-138)
<i>III. Actes de comunicació i dies inhàbils</i>		
1	Els actes de comunicació	p. 60 i seg.
2	Els dies inhàbils	p. 155-156 (143-148)
<i>IV. La fase d'al·legacions</i>		
1	El jurament de calúmnia	p. 1 i seg.
2	La demanda i altres sol·licituds del procés	p. 79 i seg.
3	Les excepcions dilatòries (<i>litem ingressus impeditentes</i>)	p. 87 i seg.
a	El recurs contra la provisió («aute») que resol l'excepció dilatòria	p. 105 i seg.
4	La contestació a la demanda i la reconvenició	p. 108 i seg.
5	Els terminis d'al·legacions i prova del procediment ordinari	p. 157-159 (n. 153)
6	La rebel·lia	p. 78 i 79
<i>V. La prova</i>		
1	Generalitats sobre la prova	p. 114 i seg.
2	Terminis de la prova	p. 128-132, 135-141, 153, 154-155 (n. 139- 142) i 157 (n. 149-152)
3	Els mitjans de prova	
a	L'interrogatori de les parts	p. 119 i seg.
b	La confessió	p. 150 (n. 108-113)
c	La prova documental	p. 191 i seg.
c	La prova documental	p. 191 i seg.

QUADRE 2 (Continuació)
*Índex de la Praxis civilis sistematitzat segons l'ordre
d'exposició modern*

<i>d</i>	La prova testifical	p. 204 i seg.
<i>d.1</i>	Publicació de la plica de testimonis	p. 220-223
<i>d.2</i>	L'objecció («tatxa») dels testimonis	p. 223 i seg.
<i>VI. La fase de conclusions</i>		
1	La vista de les actuacions	p. 239 i seg.
2	La conclusió del procés	p. 229 i seg.
3	La resolució de dubtes abans de la sentència	p. 241-243
4	La sentència	p. 243 i seg.
<i>a</i>	La sentència amb reserva de liquidació	p. 278 i seg.
<i>b</i>	Les costes	p. 420-448
<i>VII. Procediments sumaris i procediments incidentals</i>		
1	Els procediments sumaris	p. 132-135, 141-153 (n. fins a 130) i 159 (n. 154)
2	Els procediments incidentals	p. 161-172 (erròniament 182)
<i>VIII. Mitjans d'impugnació</i>		
1	Els recursos contra resolucions interlocutòries	p. 172 (erròniament 182)-191
2	Els recursos no devolutius contra una sentència definitiva: la suplicació	p. 285 i seg.
3	Els recursos devolutius contra una sentència definitiva: l'apel·lació	p. 290 i seg.
4	L'excepció de nul·litat contra una sentència definitiva	p. 347 i seg.
<i>IX. El procés d'execució</i>		p. 359 i seg.
<i>X. Índex</i>		
1	Glossari general de veus més freqüents	XII-XIII
2	Glossari detallat de veus més freqüents	XIV-XIX
3	Glossari complet	I-XLII finals (després de la p. 586)
<i>XI. Fe d'errades</i>		XVIII-XLIV

4. ELS PROCEDIMENTS DEL DRET PROCESSAL CATALÀ

El procés civil català que descriu Peguera en la seva obra ha estat prou estudiat en línies generals.²⁹ Manquen encara obres que tractin cada aspecte del procés almenys amb l'extensió que Peguera dedica a cada part, per la qual cosa aquesta obra potser hauria de ser el punt de partida principal per a l'elaboració d'aquests estudis, o almenys per a l'aportació de referències històriques en l'estudi de cada institució.

Atesa l'existència de les obres esmentades, no és necessari fer aquí una exposició detallada d'aquest procés. Malgrat això, sí que cal fer algunes pinzellades sobre aquest procés per tal d'orientar el lector de la *Praxis civilis*, atès que l'obra, malgrat que pot ser llegida també per capítols aïllats, òbviament s'entén molt més bé quan es coneix globalment el procés civil català. A més, d'aquesta manera resultarà encara més fàcil orientar-se en els índexs oferts.

Si utilitzem l'ordre d'exposició de Peguera, podem dir que el procés català tenia tres procediments: l'ordinari, que és el que descriuré de manera més detallada perquè és el procediment autènticament plenari; el verbal, que estava construït sobre els tràmits de l'anterior, però mirant d'abreujar tot el seguit de fases processals; i, en darrer lloc, el sumari, que era un procediment encara més breu perquè s'hi tracten algunes qüestions que requerien un pronunciament ràpid.

Malgrat el que descriuré, el procés estava molt influenciat per l'ús forense,³⁰ que descriu prou sovint Peguera. El dret processal català de l'època estava recollit en una codificació: la Constitució de Santa Anna, del 1493, que després fou inclosa en bona manera en les *Constitucions y altres drets de Cathalunya* (CYADC),³¹ tot i que afegint-hi les reformes posteriors. Tanmateix, com deia, la

29. Vegeu Santiago ESPIAU i ESPIAU i Pere del POZO i CARRASCOSA, *L'activitat judicial de l'Audiència de Catalunya en matèria civil (1716-1834)*, Barcelona, 1996, p. XIX i seg.; Víctor FERRO POMÀ, *El dret públic català*; Víctor FERRO POMÀ, «Els drets processal i penal a Catalunya abans del Decret de Nova Planta», a Tomàs de MONTAGUT i ESTRAGUÉS (coord.), *Història del dret català*, Barcelona, 2008, p. 39 i seg.; Jordi NIEVA FENOLL, «El procés jurisdiccional català entre 1714 i 1835: Breu ressenya històrica», *Revista de Dret Històric Català*, vol. 4 (2004), p. 29 i seg.

30. Que va acabar avorrint literalment Antoni OLIBA, com reconeix Tomàs de MONTAGUT i ESTRAGUÉS, «El Commentarius ad Usaticum "Alium Namque" del jurista Antoni Oliba (1534-1601). (La construcció històrica d'un sistema de dret públic a Catalunya)», a KRYNEN i STOELLIS (dir.), *Science politique et droit public dans les facultés de droit européennes (XIIIe-XVIIIe siècle)*, Frankfurt am Main, 2008, p. 364.

31. *Constitucions y altres drets de Cathalunya, compilats en virtut del Capítol de Cort LXXXII de les Corts per la S.C.Y.R. Majestat del Rey Don Philip IV. nostre Senyor en la ciutat de Barcelona any MDCCII*, Barcelona, 1704 (reed. facsimilar: col·l. «Textos Jurídics Catalans», subcol·l. «Lleis i Costums», IV/2, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Justícia, 1995).

incidència de l'ús forense era enorme, com en la majoria de processos antics i, de fet, encara en l'actualitat de manera incomprensible. Quan les normes no són clares i els òrgans superiors a les primeres instàncies no fan degudament la seva feina de control a través dels recursos, les lleis es deixen enrere molt de pressa i donen pas a l'ús forense, és a dir, no al costum dels jutges, sinó a una cosa molt pitjor: al costum de *cada* jutge. Això provoca dispersió procedimental i, sobretot, una inseguretat jurídica enorme. Aquests defectes eren patits pels litigants catalans de l'època, a banda dels retards³² ocasionats per un procediment que, malgrat que tenia els seus encerts, en bona manera era ple de llacunes i de paranyes i entrebancs procedimentals.

4.1. EL PROCEDIMENT ORDINARI

El procés català estava basat en la darrera època de l'antic procés romà de la *cognitio extra ordinem*,³³ amb alguns germanismes derivats de la presència dels visigots a Catalunya, i en el procés franc de les èpoques de la Marca Hispànica.³⁴ Posteriorment havia vingut la influència de la doctrina del *ius commune* i del dret canònic, sobretot a través de la clementina *saepe contingit* del 1306,³⁵ que tant va influir en la majoria de procediments europeus per tal de simplificar el *solemnis ordo iudicarium* referit abans, mitjançant l'extensió dels procediments sumaris i l'abreviació d'alguns tràmits.

4.1.1. Inici del procés

El procés no començava amb la demanda, sinó amb un escrit en el qual es demanava que es requerís a la part contrària per si pensava oposar-se al procés,

32. Malgrat la teòrica improrrogabilitat dels terminis establerta a CYADC, I, 7, 3, 4 (1547, p. 363).

33. En aquest mateix sentit, vegeu Víctor FERRO POMÀ, *El dret públic català*, p. 114.

34. Vegeu Víctor FERRO POMÀ, «Els drets processal i penal a Catalunya», p. 69.

35. Decretal de Climent V de l'any 1306: «Saepe contingit, quod causas committimus, et in earum aliquibus simpliciter et de plano, ac sine strepitu et figura iudicii procedi mandamus.» Vegeu *Liber sextus decretalium D. Bonifacii Papae VIII. Clementis Papae V constitutiones. Extravagantes tum viginti D. Ioannis Papae XXII tum communes: haec omnia cum suis glossis suae integritati restituta & ad exemplar romanum diligenter recognita*, Lió, 1584. Vegeu també la traducció d'Álvaro GUTIÉRREZ BERLINCHES, «Algunas reflexiones sobre el concepto de sumariidad», *Revista de Derecho Procesal*, any 2003, núm. 1-3, p. 289 i seg.

i en cas afirmatiu començava aquest,³⁶ donant termini a la part actora perquè interposés la demanda esmentada. De fet, en aquest primer tràmit, que llavors era la norma general, està basat actualment el procediment monitori, que segueix exactament aquesta mecànica.³⁷

4.1.2. *Les al·legacions*

La demanda no era, però, completa, perquè no existia pròpiament la preclusió en la formulació d'al·legacions.³⁸ Arran d'aquest fet, les al·legacions s'anaven completant durant el procés, cosa que el feia complicat, molt tàctic i imprevisible. D'aquesta «demanda» o libel, se'n donava trasllat al demandat perquè la contestés.

En la seva compareixença com a parts del procés, el primer que havien de fer els litigants era prestar el jurament de calúnnia, al qual Peguera dóna una extraordinària importància, com es pot desprendre de l'extensió que té en l'índex. Es tractava d'assegurar la bona fe de les parts en el procés, tot garantint que dirien la veritat. A principis del segle XIX, a les acaballes del dret processal català històric, aquesta norma que venia de l'usatge *Quoniam ex conquestione*³⁹ i que havia estat confirmada per la *Saepe contingit*, ja havia caigut en desús.⁴⁰

En la contestació a la demanda, el demandat tenia diferents opcions. La més obstruccionista era presentar excepcions «dilatòries»⁴¹ o «excepcions per impedir lo ingres de la lite».⁴² Eren conegudes amb les dues denominacions. La majoria tenien caire processal i podien arribar a paralitzar el procés durant un

36. Pedro Nolasco VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano de los Usages*, p. 219-220 i 224. Raymundus COLL ET FABRA, *Praxis forensis*, p. 127 i seg. R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, tom VI, p. 102.

37. El procediment monitori és el que hom utilitza per a reclamar deutes líquids de fins a 250.000 euros. Comença amb una sol·licitud del creditor perquè el secretari judicial faci un requeriment de pagament al deutor. Si aquest no contesta, o assenteix, o paga, el secretari judicial dicta un decret que finalitza el procés, amb la qual cosa el creditor ja pot instar al jutge el despatx d'execució —veg. art. 812 i seg. de la Llei d'enjudiciament civil. És veritablement admirable que aquesta mecànica tan antiga de començar el procés hagi esdevingut un dels procediments actualment més populars en el dret comparat, el qual, de fet, fins l'any 1999 no es trobava en l'ordenament espanyol.

38. CYADC, I, 3, 10, 1 (1351, p. 210), i I, 3, 10, 4 (1547, p. 211).

39. CYADC, I, 3, 11, 1 (1251, p. 211).

40. Vegeu Pedro Nolasco VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano de los Usages*, p. 227. R. L. de DOU Y DE BASSOLS, *Instituciones*, p. 65.

41. CYADC, I, 3, 12, 5 (1585, p. 213).

42. CYADC, I, 3, 12, 1 (1493, p. 212).

termini de dos mesos, transcorregut el qual es tenien per tàcitament desestimades.⁴³

Tanmateix, el demandat també podia presentar reconvençió,⁴⁴ que havia de ser contestada pel demandant teòricament en aquell moment.⁴⁵ Però aquesta darrera contestació, igual que qualsevol al·legació, s'evacuava formalment en aquell instant, però en realitat s'anava fent durant el procés en funció dels interessos tàctics del litigant.⁴⁶

4.1.3. *La prova*

Acabada aquesta fase d'al·legacions, començava la fase probatòria, en la qual les parts presentaven diverses sol·licituds de mitjans de prova —formula-des també amb el *tempus* que convingués, dintre d'uns terminis llarguissims de proposició i pràctica.⁴⁷ Totes aquestes sol·licituds podien ser contestades i, per tant, posades en qüestió. La qual cosa complicava el procés extraordinàriament. I, un cop la prova havia estat practicada, es podia presentar «objecció»—el que avui seria la «tatxa» de testimonis i documents.⁴⁸ De fet, la declaració de les parts, la declaració dels testimonis i la prova documental són les úniques que tenen regulació legal. Les constitucions també es refereixen a la prova de presumpcions⁴⁹ i al jurament de les parts o confessió, tot i que, pel que fa a les presumpcions, es tracta en realitat, més que d'una prova, de la descripció d'un esquema de raonament propi de la lògica formal prenent com a base els indicis.⁵⁰ I, en relació amb la confessió, tampoc no és pròpiament un mitjà de prova, sinó un mecanisme dispositiu de drets. Malgrat això, en el dret català la confessió tenia una valoració pràcticament lliure,⁵¹ la qual cosa deixaria aquest mitjà dintre de l'àmbit probatori i l'allunyaria de la concepció de la confessió d'altres orde-

43. CYADC, I, 3, 12, 1 (1493, p. 212).

44. CYADC, I, 3, 12, 4 (1585, p. 213).

45. CYADC, I, 3, 12, 1, § I (1493, p. 212).

46. Veg. Raymundus COLL ET FABRA, *Praxis forensis*, p. 131.

47. CYADC, I, 3, 14, 2 (1493, p. 215).

48. CYADC, I, 3, 14, 13 (1585, p. 217).

49. Usatge *Affirmantis*: «Prova per arguments o indicis versemblants.»

50. Vegeu Manuel SERRA DOMÍNGUEZ, *Normas de presunción en el Código civil y en la Ley de arrendamientos urbanos*, Barcelona, 1963, i Juan IGARTUA SALAVERRIA, *Valoración de la prueba, motivación y control en el proceso penal*, València, 1995, p. 28.

51. Usatge *Affirmantis*: «Sagrament no es prova, mas en defalliment de prova, e es donat al reo, o al actor, a aquell quel jutge coneix esser pus cert, e lo qual creu mes tembre lo jurament.»

naments europeus, entre els quals hi ha l'espanyol, en concret la Llei d'enjudiciament civil de l'any 1881.

4.1.4. *La fase de conclusions*

Tot seguit començava la fase de conclusions, absolutament necessària en un procediment tan dispers. Podia durar fins a quatre mesos i, amb la comunicació prèvia del procés —és a dir, vista de les actuacions—, consistia en l'elaboració de resums per part dels litigants del que havia donat de si la prova, tot conjuntant les seves explicacions amb les al·legacions, lògicament. Aquests resums no estaven realment adreçats als jutges, sinó al relator, figura realment molt útil, tot i que desapareguda de l'ordenament espanyol, però encara present en alguns ordenaments, com el xilè.⁵² Aquest relator feia un resum adreçat als jutges de tot el que havia succeït en el procés, resum que rebia el nom de *relació del negoci*.⁵³ Aquesta relació —lògicament, sempre que s'elaborés degudament— ajudava molt els jutges a decidir i a orientar-se en tota la paperassa procedimental que generaven aquests processos.⁵⁴

Un cop feta la relació, el mateix relator declarava la «denunciació del procés»,⁵⁵ que equivalia, com explica molt bé el mateix Peguera,⁵⁶ a l'acabament del procés. Els relators⁵⁷ i els advocats podien ser requerits a fi d'informar el tribunal sobre punts dubtosos del procés, un cop feta la denunciació, per tal de clarificar-los.

52. Art. 161 del Codi de procediment civil xilè: «En los tribunales unipersonales el juez examinará por sí mismo los autos para dictar resolución. Los tribunales colegiados tomarán conocimiento del proceso por medio del relator o del secretario, sin perjuicio del examen que los miembros del tribunal crean necesario hacer por sí mismos.»

53. CYADC, I, 3, 14, 5 (1493, p. 215).

54. Tenia, però, l'inconvenient que tot sovint els jutges s'allunyaven del procés, que sols coneixien pel resum del relator. Però també tenia l'enorme avantatge d'afavorir la col·legialitat en els tribunals pluripersonals. Actualment, la funció del relator la fa el «magistrat ponent», que, com que forma part del tribunal, compromet sovint els seus companys i els deixa en una posició molt incòmoda, ja que han de rebatre les seves conclusions o bé han de donar-les per bones sense gairebé analitzar-les, amb la qual cosa dona lloc al que es coneix com a *dictadura del ponent*. Aquest mal era evitat amb la presència del relator.

55. CYADC, I, 3, 14, 14 (1585, p. 218 i 222 i seg).

56. Lluís de PEGUERA, *Praxis civilis*, p. 229.

57. CYADC, I, 3, 23, 2 (1547, p. 229).

4.1.5. La sentència, els recursos i l'execució

Finalment, es dictava la sentència, obligatòriament motivada⁵⁸ i que tenia una recurribilitat complexíssima, perquè, de fet, no era absolutament segur quin recurs es podia interposar en contra seva. Tot i que hi havia moltes excepcions, si generalitzem és possible dir que les sentències de jutges inferiors podien ser objecte d'un recurs d'apel·lació interposat davant el governador general⁵⁹ i les dels tribunals superiors eren impugnables mitjançant la interposició d'aquest mateix recurs davant del superior jeràrquic. Finalment, les sentències de la Reial Audiència podien ser objecte d'un recurs de suplicació interposat davant de dos doctors de la mateixa Reial Audiència.⁶⁰

Aquest recurs es traduïa en un autèntica segona instància, és a dir, en un *novum iudicium*, ateses les àmplies possibilitats que oferia de practicar-hi proves.⁶¹ A aquesta apel·lació es podia acumular l'anomenada *excepció de nul·litat*, que, malgrat la seva autonomia conceptual, reflectida en les lleis i pel mateix Peguera, es resolia conjuntament amb el recurs d'apel·lació⁶². També hi havia la possibilitat de presentar un recurs de «segona apel·lació», que Peguera comenta⁶³ però que no estava realment regulat en les lleis,⁶⁴ perquè simplement limitava el seu objecte a una *revisio prioris instantiae* i s'havia de seguir, per a la resta, el mateix procediment que per al recurs d'apel·lació, *mutatis mutandis*.

La normativa de l'execució era molt limitada, però és àmpliament i casuísticament comentada per Peguera precisament per la quantitat de problemes pràctics que devien ocasionar les llacunes.

4.2. ELS «JUDICIS RÀPIDS»

També existien dos procediments ràpids dels quals Peguera fa menció: el verbal i el sumari. El verbal estava previst per a les quanties petites⁶⁵ i no és co-

58. CYADC, I, 7, 3, 2 (1510, p. 363): «sien tenguts de exprimir en las ditas sententias diffinitivas los motius quels hauran moguts per axi declarar, e diffinitivament sententiar.»

59. Andreu BOSCH, *Summari index o epitome dels admirables, y nobilissims titols de honor de Cathalunya, Rossello, y Cerdanya, y de les gracies, privilegis, prerrogatives, prebeminencies, libertats, è immunitats gosans segons les proprias, y naturals lleys*, Perpinyà, 1628, p. 227.

60. CYADC, I, 3, 8, 4 (1512, p. 208).

61. CYADC, I, 7, 7, 16 (1585, p. 375): «[...] a favor del apellant, peraque dins aquell puga deduir sa justicia, y provar lo que en primera instantia no haura pogut [...]»

62. CYADC, I, 7, 7, 1 (1301, p. 372).

63. Lluís de PEGUERA, *Praxis civilis*, p. 301.

64. CYADC, I, 7, 7, 6 (1363, p. 372-373).

65. CYADC, I, 3, 1, 4 (1510, p. 184).

mentat per Peguera, sinó en una de les addicions de Ripoll. Tenia uns tràmits molt més breus, tot i que també tenien la seva complexitat, derivada de l'existència, aquí també, d'articles probatoris.⁶⁶ Finalment, trobem les anomenades *causes sumàries*, establertes per a resoldre ràpidament els litigis d'aliments, els procediments possessoris, les causes d'estrangers, les causes dotals, les causes menors de deu lliures i els judicis executius.⁶⁷ En aquests processos, malgrat la seva suposada rapidesa, el termini de prova, comú per a ambdues parts, podia arribar a durar dos mesos,⁶⁸ la qual cosa, unida a altres factors, va fer fracassar la finalitat principal d'aquest procediment.⁶⁹

5. ÍNDEX DE FORMULARIS

Un dels punts que més destaquen, almenys visualment, en la *Praxis civilis*, és que a pràcticament cada capítol hi ha un seguit de formularis adreçats sobretot a advocats i jutges, uns models que els havien de permetre desenvolupar la seva feina més ràpidament. Per aquest motiu, segurament, aquesta va ser una de les aportacions que devia ser més apreciada pels pràctics del moment. Actualment ens serveixen per a saber com devia ser la pràctica de cada institució estudiada.⁷⁰

Malgrat aquestes utilitats, els formularis inclosos en l'obra no són aportació de Peguera. Com ja hem dit, la *Praxis civilis* és una còpia, amb nombroses addicions, de la part civil de l'obra original del 1603 *Practica criminalis et ordinis iudiciarii civilis*. I en aquesta obra no hi ha cap formulari en la part civil,⁷¹ tot i que sí en la part penal,⁷² en la qual Peguera havia treballat més per raó del seu nomenament com a doctor de la Sala Criminal.

66. CYADC, I, 3, 1, 3 (1493, p. 184).

67. CYADC, I, 3, 26, 1 (1493, p. 233), i els capítols següents.

68. CYADC, I, 3, 26, 7 (1585, p. 234-235).

69. Pedro Nolasco VIVES Y CEBRIÁ, *Traducción al castellano de los Usages*, p. 284, diu que «en el día no hay apenas diferencia entre las causas sumarias y las que no lo son [...]».

70. És el que succeeix, per exemple, amb l'obra següent: REDACCIÓN DE LA REVISTA GENERAL DE LEGISLACIÓN Y JURISPRUDENCIA (dir.: Emilio Reus), *Ley de enjuiciamiento civil de 3 de febrero de 1881 concordada y anotada con gran extensión*, Madrid, 1881. En aquest treball hi ha mol·tíssims formularis que, si es coneix els que s'utilitzen avui en dia, permeten comprovar que els models judicials es van «heretar» de funcionari a funcionari, de manera que s'evidencia que, malgrat la presència fins i tot de lleis noves, com la Llei d'enjudiciament civil de l'any 2000, ha canviat ben poca cosa en alguns aspectes de la manera de treballar de les oficines judicials en els últims cent trenta anys.

71. Ludovicus PEGUERA, *Practica criminalis*, p. 166 i seg.

72. Vegeu Ludovicus PEGUERA, *Practica criminalis*, p. 50, 68, 72 i 78, entre altres referències.

Per això, aquests formularis són una addició més. No es pot dir, però, que aquesta addició sigui contrària a la voluntat de Peguera, atès que, si va incloure formularis en la part criminal de la seva obra original, no fóra estrany que n'hagués posat també en la part civil si hagués tingut l'experiència personal necessària per a fer-ho com a professional del procés civil.

Malgrat tot, cal dir que és evident que l'autor, com tot bon jurista, no era amic dels formularis. En l'obra del 1603 n'hi ha uns quants, però mai no van ser introduïts d'una manera tan abusiva com en la *Praxis civilis*. A més, Acaci de Ripoll va aconseguir un «mèrit» difícilment assolible. Va embrutar l'obra de Peguera amb la introducció, com dic, abusiva de formularis. Però alhora aquestes addicions són insuficients, perquè resta una gran quantitat de tràmits molt importants per als quals no proposa cap formulari. En matèria de rebel·lia, per exemple, no en trobem ni un. Tampoc hi ha cap formulari de la contestació a la demanda, però sí de la reconvenció, curiosament. A més, els formularis en matèria probatòria són absolutament burocràtics, sense la més mínima importància des del punt de vista de la preparació de l'estratègia probatòria.

Per una altra banda, els formularis són molt incòmodes d'utilitzar. Molt sovint només reproduïen l'encapçalament dels escrits, sense més, i d'altres vegades aporten còpies senceres de resolucions de casos reals, com en l'apartat de les sentències. Però no hi ha ni el més mínim intent de dotar les resolucions d'una certa sistemàtica, que és per al que ha de servir, en última instància, un formulari.

A fi de demostrar això que dic, només cal llegir la *Practica criminalis* del 1603. Allà també hi ha en la part criminal alguns formularis, però són, en general, complets, i per això resulten útils.⁷³

En conseqüència, cal suposar que aquestes incusions probablement no haurien agradat a l'autor original, com tampoc no ens agrada actualment trobar obres que l'únic que fan és reproduir un *collage* de doctrina i jurisprudència, afegint-hi uns formularis merament burocràtics, sense cap substància. Són obres que es venen molt bé, com també devia passar a l'època, i que per això van molt buscades per certs editors. La seva importància científica és, però, nul·la.

Tanmateix, passat el temps, aquests formularis ajuden a acostar-se a la realitat procedimental del moment i permeten reconstruir la història del procés d'altres èpoques.⁷⁴ És per això que és útil adjuntar el següent índex de formularis, tot i que reordenat seguint l'ordre d'exposició modern ofert abans, car la seva localització en l'obra original es pot fer fàcilment per les pàgines i també

73. Vegeu, per exemple, Ludovicus PEGUERA, *Practica criminalis*, p. 50 i seg., 68 i 85.

74. En aquest sentit, és utilíssima, per exemple, l'obra de Joseph JUAN Y COLOM, *Instrucción de escribanos*, Madrid, 1795.

mitjançant l'índex actualitzat terminològicament que he ofert pàgines enrere. Per això, serà útil agrupar els formularis per grans temàtiques, per tal de facilitar la tasca de l'estudiós a l'hora d'analitzar cada institució concret.

S'observarà, pel nombre de les pàgines, que l'ordre que proposo d'exposició dels formularis és prou diferent de la idea original de qui els va incloure. La raó d'això és que l'agrupació d'alguns formularis que segurament va fer De Ripoll és sovint caòtica perquè segueix una lògica molt casuística, que potser reproduïa la mateixa experiència personal dels casos en què havia intervingut De Ripoll, que és d'on va prendre amb seguretat els formularis. És a dir, algunes vegades l'agrupació dels formularis sembla haver-se fet simplement posant juntes les sentències d'un cas que tenia De Ripoll al seu despatx, per exemple, o les provisions que devia veure en algunes fases del procés, la qual cosa provoca un desordre immens en algunes parts de l'exposició. Potser aquest *modus operandi* va ser útil a l'advocat de l'època, que llegia l'obra fragmentàriament, però ho dubto molt, atès que no va ser la manera de treballar de Peguera el 1603. En tot cas, l'exposició despista molt el lector de tota l'obra sencera.

Reprodueixo a continuació la referència dels formularis més importants, o que avui en dia encara poden tenir alguna utilitat. He deixat de banda d'alguns formularis inclosos en els grans apartats perquè són reconduïbles als títols generals i perquè la seva exposició detallada hagués dificultat la localització dels principals models d'escrit.

QUADRE 3
Formularis més importants

<i>I. Jurisdicció i competència de la Reial Audiència de Catalunya</i>	
1. Sol·licituds i provisions d'avocació de causes	p. 48-51, 53 i 56
<i>II. Les parts</i>	
1. Sol·licitud de curador per a la defensa i representació dels menors	p. 14
2. Provisió que designa el curador	p. 14-15
<i>III. Actes de comunicació i dies inhàbils</i>	
1. Sol·licituds i provisions de notificació	p. 76-78
<i>IV. La fase d'al·legacions</i>	
1. Sol·licitud de jurament de calúmnia	p. 8
2. Provisió que admet el jurament de calúmnia	p. 8
3. Demanda	p. 87

QUADRE 3 (Continuació)
Formularis més importants

4.	Excepcions dilatòries i llurs provisions	p. 103-104
5.	Reconvenció	p. 113-114
<i>V. La prova</i>		
1.	Sol·licitud de mitjans de prova i provisions d'admissió i d'inadmissió	p. 118-119
2.	Sol·licitud d'obertura dels terminis probatoris i provisions corresponents	p. 159-160
3.	Sol·licitud de pràctica de l'interrogatori de les parts i provisions corresponents	p. 127
4.	Cèdula d'exhibició de la plica de testimonis	p. 203-204
5.	Proposició de testimonis	p. 219
6.	Sol·licitud de publicació dels testimonis i provisions corresponents	p. 222-223
7.	Objecció als testimonis i oposició a l'objecció	p. 228
8.	Sol·licitud de prova de reconeixement judicial	p. 238
<i>VI. Conclusions i sentència</i>		
1.	Provisió per declarar la conclusió (denunciació) del procés	p. 238-239
2.	Sol·licitud de vista de les actuacions (comunicació del procés) i provisió per a concedir-la	p. 241
3.	Sol·licitud de resolució de dubtes abans de la sentència	p. 243
4.	Sentències i provisions que acaben el procés	p. 258-278
5.	Formulació d'un vot particular	p. 265
6.	Petició de liquidació de la sentència i provisions corresponents	p. 283-284
7.	Sol·licitud de taxació de les costes i provisions corresponents	p. 444-448
<i>VII. Procediments sumaris i procediments incidentals</i>		
1.	Diferents provisions de la tramitació del judici verbal	p. 451-455
2.	Sol·licituds de procediments concursals	p. 51-52 i 54
3.	Sol·licitud d'interdictes possessoris	p. 52
4.	Sol·licitud d'execució d'una lletra de canvi	p. 52-53
5.	Sol·licituds de procediments sumaris	p. 53-55
6.	Demandes d'incidents i models de provisions que els resolen	p. 166-172 (erròniament 182)

QUADRE 3 (Continuació)
Formularis més importants

VIII. Mitjans d'impugnació		
1.	Rekurs contra resolucions interlocutòries	p. 187-191
2.	Escrit d'interposició del recurs d'apel·lació	p. 344-345
3.	Sentència d'apel·lació	p. 345-346
4.	Excepció de nul·litat i sentència que la resol	p. 357-358
IX. El procés d'execució		
1.	Sol·licitud d'execució	p. 408
2.	Provisions per a despatxar execució	p. 409-419
3.	Oposició a l'execució	p. 409

El que sí que queda definitivament clar després de llegir i conèixer amb profunditat aquests formularis és que, com ja vaig anunciar fa deu anys,⁷⁵ la paraula per a referir la resolució judicial actualment anomenada *auto* en castellà, en el dret històric va ser *provisió*. Provenia directament del llatí *provisio*, que és la forma emprada per Peguera, i va ser utilitzada a bastament per la doctrina jurídica de l'època.⁷⁶ Sembla incomprensible que, en aquestes condicions, encara no s'hagi produït la substitució del terme que consta actualment en el diccionari de l'Institut d'Estudis Catalans —*interlocutòria*—, que és erroni i polèmic i que mai no ha arrelat en els costums jurídics perquè és inexacte; i que, en canvi, s'hagi preferit la introducció de l'evident barbarisme *aute*, que s'utilitza a Andorra, havent-hi una paraula en el dret històric, per tant, en la llengua catalana, que designava aquesta resolució: *provisió*. Tot i que cal dir que, malgrat tots els greus

75. Jordi NIEVA FENOLL, «L'auto i el fallo», *Revista Jurídica de Catalunya*, vol. 99, núm. 4 (2000), p. 1219 i seg.

76. CYADC, *lib.* III, tít. XXII, VI, Philip, Cort de Barcelona, any 1564, cap. XXXVII, p. 228: «[...] sie prohibit als Reladors de posar en les provisions, facto verbo en la Rey al Audientia, que no hajan fet paraula ab effecte [...]»

Pere Hieroni TARAÇONA, *Institucions dels furs i privilegis del Regne de València*, València, 1580, p. 28: «En les reunions ques demanaran de les provisions de la Real audiencia, serves lo orde donat sobre les correccions demanades de les provisions dels jutges inferiors. Y los originals ques faran de les provisions in scriptis&formiter sobre los intermedis, sien insertats en los registres dels processos, en los quals se faran dites provisions: y nos entreguen de aquellas los escrivans de manament. Y comuniquen ab tots los Doctors la proviso interlocutoria, per la qual se rebra salari.»

CYADC, *lib.* IV, tít. VIII, XXIX, Philip IV, primera Cort de Barcelona, any 1702, cap. V, p. 265: «[...] que estantse per fer declaració en una causa, ja sia per sentència diffinitiva, ò per provisió [...]»

CYADC, *lib.* VII, tít. V, XVII, Philip, Cort de Montsó, any 1585, cap. LXXXVII, p. 369: «[...] Sis supplicara de alguna proviso..., y la proviso sie passada en cosa jutjada.»

inconvenients,⁷⁷ la paraula *aute* és bastant més precisa, i sobretot unívoca, que el terme actual. Tant de bo en el futur canviï aquesta realitat que, a la vista de les evidències històriques, sembla inacceptable, sigui dit això amb el màxim respecte per les autoritats filològiques i la important tasca que duen a terme.⁷⁸

6. APORTACIONS DOCTRINALS DE PEGUERA

La *Praxis civilis*, malgrat la seva utilitat pràctica, no conté grans categoritzacions teòriques, o, si hi són, no són pròpies, sinó d'altres autors anteriors que s'hi esmenten expressament. És el que succeeix, per exemple, quan Peguera es refereix al concepte de *legitimació* i proposa que la seva falta provoqui una *absolutio ab instantia*⁷⁹. En realitat està seguint Bartolus de Sassoferrato⁸⁰ i Baldus de Ubaldis, com ell mateix reconeix.

Peguera, quan va publicar la seva obra, havia estat magistrat durant molts anys, més de vint, i el que era esperable és el que finalment trobem: que no es deté en qüestions teòriques complexes, sinó que intenta fer una exposició tan clara com sigui possible per tal d'orientar el pràctic, jutge o advocat.

Malgrat tot, Peguera era un bon escriptor jurídic, en el sentit que les seves exposicions són molt clares, i cal destacar moltíssim la qualitat didàctica de la seva obra. En aquest sentit, és remarcable la seva capacitat de construir defi-

Pere Hieroni TARAÇONA, *Institucions dels furs i privilegis*, p. 256: «Qualsevol persona se pot appellar de la sentència que contra ell sera donada en escrits, així en civil com en criminal. Y de qualsevol provisio que determine lo article y sera de la natura diffinitiva, encara que sia feta ab, intemetur parti. Ab que nos appelle lo actor, ni reo mes de dos vegades. Ni se appelle ans de la diffinitiva, durant lo pleit: sino sera de alguna interlocutoria: mas apres de la diffinitiva, pot appellarse dins deu dies.»

Pere Hieroni TARAÇONA, *Institucions dels furs i privilegis*, p. 261: «Y si aquells passats no hi era provehit, enante lo jutge de la provisio, y valguen los actes com si nos fos demanada correctio fins a sentència.»

77. Vegeu Carles DUARTE I MONTSERRAT i Pilar de BROTO I RIBAS, *Introducció al llenguatge jurídic*, Barcelona, 1986, p. 93.

78. Sobre tota aquesta polèmica, cal llegir inexcusablement Oriol OLEART I PIQUET, «Els autos i els actes (I)», *Revista de Llengua i Dret*, 1984, p. 112 i seg., i Oriol OLEART I PIQUET, «Els autos i els actes (II) Els interlocutoris», *Revista de Llengua i Dret*, 1985, p. 22 i seg., especialment aquest segon treball, en la p. 24 del qual l'autor afirma expressament respecte del terme *provisió* que «res no impediria de fer-lo servir com a equivalent del terme castellà *auto*».

79. Lluís de PEGUERA, *Praxis civilis*, p. 89-90.

80. La referència exacta, que lògicament no es concreta, probablement va ser BARTOLO, *In primam Digesti novi partem Commentaria*, t. III, Augustae Taurinorum, 1624, p. 167.

nicions, potser no depuradíssimes, però que no deixen cap dubte a l'interpret. Per exemple, per a un terme que pot semblar confús, *denunciació del procés*, Peguera diu les paraules següents, que crec que no poden deixar ni la més mínima foscor: «Facta processus publicatione, et lapsis omnibus terminis probatoriis, devenitur ad processus denuntiationem: idest conclusionem in causa. Denuntiare enim processum nihil aliud est, quam concludere in causa. Et ita intelligas per dictam denuntiationem concludi in causa, quod ulterius non admittuntur novi articuli, nec testes, nec acta.» És tan clar que es podria traduir sense utilitzar cap diccionari de llatí, tot i que això en part té una altra explicació menys culta que donaré després. Un altre exemple, precisament en relació amb la «legitimació» que dèiem abans, el trobem quan Peguera afirma que «inhabilitas personae in iudicio est magnus defectus».⁸¹ Tampoc no requereix cap traducció.⁸²

També cal reconèixer que en aquella època no es va innovar gaire en matèria jurídica enlloc. De fet, encara es vivia del que havien fet glossadors i comentaristes uns tres segles abans. Malgrat que pugui sorprendre, el dret tampoc no havia canviat tant des de l'època romana perquè es pogués anar molt més enllà, perquè, de fet, el que feien els legisladors era mirar d'actualitzar aquest dret romà, que estudiaven amb profunditat a les universitats, i, alhora, el dret canònic. Per altra banda, glossadors i comentaristes seguien el mètode escolàstic de la cerca d'arguments d'autoritat abans que el de la comprovació experimental de les hipòtesis, que és la línia científica més moderna avui en dia, tot i que fins i tot actualment no sempre està tan arrelada com s'hauria de desitjar precisament en les ciències jurídiques.

Per tant, el que es devia considerar més prudent en l'època era respectar el temor reverencial per la doctrina antiga apresada a les universitats i, en conseqüència, buscar opinions alienes per a construir fragmentàriament les pròpies afirmacions. Això és el que fa sobretot De Ripoll, cosa que resta moltíssim valor a les seves extenses addicions. També és el mètode de Peguera, tot i que la manera d'utilitzar-lo és molt més moderada. Per això la lectura dels paràgrafs de Peguera acostuma a ser lineal i entenedora, perquè no es veu constantment interrompuda per la cita doctrinal, que és el que succeeix amb les addicions de De Ripoll.

Caldrà esperar encara un xic més d'un segle perquè surtin a la llum textos de dret processal que realment facin doctrina científica. De fet, fins al segle XVIII és

81. Lluís de PEGUERA, *Praxis civilis*, p. 88 i 96.

82. De vegades De Ripoll intenta seguir el mateix estil. Per exemple, en la pàgina 122, quan parla de les preguntes en l'interrogatori de les parts, afirma: «Interrogatoria si captiosa sint, et ad ofuscandam veritatem, utque animus Iudicis magis turbetur ad causam decidendam non admittuntur.»

molt difícil trobar-ne.⁸³ Per això, no es pot esperar de l'obra de Peguera allò que cap de les seves contemporànies —tampoc la *Curia Philippica*— va donar. A Catalunya, els contemporanis o posteriors a Peguera no van superar la seva obra en cap moment. L'obra d'Antoni Oliba⁸⁴ conté explicacions molt pobres,⁸⁵ i molt romanitzades, del dret processal, i, a més, estan barrejades amb les qüestions civils, que són el gruix del seu treball. Alguna informació més aporten, quant a usos forenses, les obres de Xammar,⁸⁶ però són posteriors a Peguera. La resta són simples reculls de jurisprudència i doctrina,⁸⁷ deixant de banda *De pactis nuptialibus*, de Fontanella,⁸⁸ esmentada sovint en les addicions de De Ripoll, que sí que aporta informacions de dret processal, però, com que l'obra no té aquesta intenció principal car la seva finalitat és una altra, tampoc no es pot considerar en cap sentit un manual de dret processal.

83. És el moment en què escriuen BLACKSTONE, *Commentaires sur les loix angloises, traduits de l'Anglois par Auguste-Pierre Damiens de Gomicourt sur la quatrième édition d'Oxford*, Bruxelles, 1774; Cesare BECCARIA, *Dei delitti e delle pene*, 1764 (reed. a cura d'Acquarelli, Bussolengo, 1996), o, sobretot, l'obra de Jérémie BENTHAM, *Traité des preuves judiciaires*, París, 1823, l'obra del qual recull escrits del període revolucionari francès, per tant, com dic, del segle XVIII. Malgrat aquestes evidències històriques de veritable doctrina processalista en l'època (i n'hi ha més), la doctrina actual acostuma a situar l'inici del pensament processalista al segle XIX, en l'obra d'Oskar VON BÜLOW, *Die Lehre von den Proceßreden und die Proceßvoraussetzungen*, Gießen, 1868, cosa que és manifestament errònia. I el que és més curiós és que aquesta creença podria venir d'un contemporani de Von Bülow, Heinrich DEGENKOLB, *Einlassungszwang und Urteilsnorm: Beiträge zur materiellen Theorie der Klagen insbesondere der Anerkennungsklagen*, Leipzig, 1877, p. 2-3, que dona aquesta dignitat pionera a l'obra, tot i que reconeix expressament que no és pas la primera. Malgrat tot, en l'imaginari col·lectiu processal es troba actualment l'errònia creença esmentada.

84. Antonius OLIBANUS, *Commentariorum de actionibus in duas summas partes*, Barcelona, 1606.

85. Vegeu op. cit. lib. primus, p. 50 i seg.

86. Ioannes Paulus XAMMAR, *De officio iudicis et advocati*, Barcelona, 1639; Ioannes Paulus XAMMAR, *Rerum indicatarum in sacro regio senatu Cathaloniae*, Barcelona, 1657, i Ioannes Paulus XAMMAR, *Civilis doctrina de antiquitate et religione, regimine, privilegijs & praeheminentijs Inclytæ Civitatis Barcinonae*, Barcelona, 1668.

87. Jacobus CANCERIUS, *Variae Resolutiones iuris Caesari, Pontificii & Municipalis Principatus Cathaloniae, pars 1a*, Venècia, 1642. Michaele de CALDERÓ, *Sacri regii criminalis concilii Cathaloniae Decisiones cum annotatiunculis*, Venècia, 1724. Petrus de AMIGANT, *Decisiones et enucleationes, seu praxis regii criminalis concilii Cathaloniae*, Barcelona, 1691. Michael CORTIADA, *Regiam cancellariam regent in regia Audientia Cathalonie Decisiones cancellari et Sacri Regii Senatus Cathaloniae*, t. II, Lió, 1714. Bonaventura de TRISTANY, *Sacri Supremi regii senatus Cathaloniae Decisiones*, Barcelona, 1686. Ioannes Petrus FONTANELLA, *Decisiones Sacri Regii Senatus Cathaloniae*, Lió, 1668. Peguera, com hem vist, també va seguir aquest enfocament en la seva obra *Decisiones aureae*, del 1605.

88. Ioannes Petrus FONTANELLA, *De pactis nuptialibus sive capitulis matrimonialis tractatus*, Barcelona, 1612.

Per tant, malgrat la manca d'autèntica elaboració doctrinal, l'obra de Peguera és l'únic manual de dret processal català que autènticament mereix aquest nom. El més positiu de Peguera, com ja he dit, és la intenció didàctica i la raonable sistematització, seguint els esquemes de la millor doctrina anterior i mirant de ser encara més clar. Però era difícil anar més enllà a principis del segle XVII, malgrat que els ordres jurídics medievals ja feien aigües pertot arreu des de feia temps. Van haver de ser els juristes d'un segle i mig després els que per fi van gosar oposar-se, amb èxit desigual, a la tradició.

7. ESPECIALITATS PROCESSALS RECUPERABLES ACTUALMENT

L'obra que estem tractant és d'un dret antic, absolutament derogat. Tanmateix, quan va desaparèixer de forma radical el 1835,⁸⁹ estava en condicions d'aportar molt al dret que el va substituir i que era igual d'antic i de defectuós, malgrat l'existència de les *Partidas*. De fet, les *Partidas* no deixaven de ser un text del segle XIII.

En aquell moment hagués tingut tot el sentit introduir el procés monitori, basat en la norma processal d'inici de qualsevol procediment però amb substantivitat pròpia en el dret català.⁹⁰ També s'hagués pogut acollir la valoració lliure de la confessió. O la intervenció de tercers en el procés. Però res de tot això no va sobreviure, i es va haver d'esperar fins a l'any 2000, ni més ni menys, perquè totes aquestes «novetats» fossin introduïdes definitivament en l'ordenament espanyol.

La resta de punts que podria haver aportat el dret català antic al dret actual ja són en les lleis vigents en el temps present, o bé han quedat, lògicament, molt antiquats. Tot i així, encara subsisteixen un parell de punts ben aprofitables pel dret actual i que cal referir breument: l'existència dels relators i la fase de resolució de dubtes un cop conclòs el procés i pendent només la sentència.

Quant als relators, aquesta és una figura molt antiga que estava present en altres drets, també en el de Castella.⁹¹ La seva missió de resum de les actuacions per als jutges ja ha estat descrita abans i pot pensar-se que només tenia sentit en un procediment com l'antic, en el qual hi havia tal quantitat de documents que

89. Vegeu Jordi NIEVA FENOLL, «El procés jurisdiccional català entre 1714 i 1835», p. 29 i seg.

90. «Letras mandatorias con cláusula justificativa». Vegeu Pedro Nolasco VIVES Y CEBRIÁ, *Traducción al castellano de los Usages*, p. 214.

91. *Novísima recopilación*, lib. XI, tít. I, ll. VI.

es feia imprescindible que algú resumís totes les actuacions, de manera que es deixés als jutges exclusivament la feina del judici.

Però aquesta utilitat també podria existir actualment, no només perquè els processos tot sovint també són llargs, sinó, alhora, perquè afavoriria quelcom que es va començar a perdre precisament el dia que van desaparèixer els relators: la deliberació en els tribunals col·legiats. Els relators van ser substituïts⁹² pels anomenats *magistrats ponents*, que són un jutge del mateix tribunal que fa aquestes funcions de resumir les actuacions i proposar una decisió als seus col·legues de l'òrgan jurisdiccional.

Si existeix el relator, els jutges han de deliberar i discutir la proposta del relator, que de vegades ni tan sols fa una proposta de sentència, sinó que només resumeix les actuacions i aleshores els jutges prenen la seva pròpia decisió. És cert que pot passar que els jutges no facin la seva feina i ho deixin tot a les mans del relator, però hi ha una manera ben fàcil d'eliminar aquest risc: que el relator no faci cap projecte de sentència, sinó un resum de les actuacions, és a dir, la relació del cas. El resum podrà estar més o menys esbiaixat, evidentment, però si no proposa cap solució, els jutges, tots, hauran de deliberar i decidir. I si sospiten d'aquests biaixos, sempre poden comprovar personalment les actuacions. De fet, la relació del relator és pública, per la qual cosa pot incórrer en responsabilitat si no ha estat objectiu.

La segona i darrera institució que es podria recuperar és la possibilitat de la resolució de dubtes abans de dictar la sentència. Aquesta era una sol·licitud⁹³ que significava que els jutges formulaven preguntes a advocats i relators per a resoldre els dubtes que els sorgissin durant la deliberació. Aquesta possibilitat no està considerada en el dret espanyol, però, en canvi, sí que existeix en el dret alemany actual en matèria probatòria⁹⁴ i, de fet, a Espanya va ser proposada pels professors de dret processal en un projecte dels anys setanta del segle XX.⁹⁵ Amb

92. Pedro Nolasco VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano de los Usages*, p. 274, explica que aquesta substitució es va fer perquè els relators no eren jutges i per això no podien decidir res en el procés, la qual cosa va provocar la seva inutilitat.

93. Que va caure en desús per influència del dret castellà, com explica Pedro Nolasco VIVES Y CEBRIÀ, *Traducción al castellano de los Usages*, p. 275, nota 1.

94. Article 279.III del Codi processal civil alemany (*Zivilprozessordnung*, ZPO): «Im Anschluss an die Beweisaufnahme hat das Gericht erneut den Sach- und Streitstand und, soweit bereits möglich, das Ergebnis der Beweisaufnahme mit den Parteien zu erörtern.» Vegeu GEHRLEIN, «Erste Erfahrungen mit der reformierten ZPO - Erstinstanzliches Verfahren und Berufung», *Monatsschrift für Deutsches Recht* (MDR), 2003, p. 423.

95. PROFESORES DE DERECHO PROCESAL DE LAS UNIVERSIDADES ESPAÑOLAS, *Corrección y actualización de la Ley de enjuiciamiento civil*, Madrid, 1974, vol. I, p. 140 i 305: «Para que no se pueda pensar que una providencia para mejor proveer se ordena con fines dilatorios, el artículo 308 del Proyecto preceptúa que el Juez o la Sala han de manifestar los puntos en que se presenten las dudas

aquests antecedents, crec que fóra molt favorable recuperar aquesta fase del dret històric, perquè el cert és que aquests dubtes es plantegen sovint.

El problema és la limitadíssima competència autonòmica en matèria de dret processal, a l'empara de l'article 149.1.6 de la Constitució espanyola, que imposa que qualsevol especialitat processal hagi de derivar del dret civil propi,⁹⁶ la qual cosa fa que la competència, tot i que s'ha desenvolupat més sovint del que hauria pogut pensar-se en un principi, sigui més aviat simbòlica. En tot cas, cap de les especialitats esmentades deriva ni pot derivar del dret civil, per la qual cosa, en la situació legislativa actual, només es podria plantejar que el Parlament de Catalunya formulés una proposició de llei a les Corts espanyoles per tal que s'introduïssin aquestes dues «novetats» derivades del dret històric: en la Llei orgànica del poder judicial, per tal de crear la figura del relator, i a les lleis d'enjudiciament, pel que fa a la resolució de dubtes.

8. L'ÚS DE LA LLENGUA EN LA *PRAXIS CIVILIS*

La llengua de la *Praxis civilis* no és pròpiament el llatí. Evidentment, l'obra està escrita en llengua llatina, però cal dir que, a fi que estigués escrita en català, molt sovint només caldria adaptar l'escriptura de les paraules a l'etimologia catalana, perquè l'ordre de la frase és el mateix. Hi ha, a més, moltíssims barbarismes del català, que Peguera utilitza amb tota naturalitat, i fins i tot formes gramaticals que intercalen expressions catalanes sense més ni més.⁹⁷ Estic segur que un lector romà hauria tingut algunes dificultats per a entendre la *Praxis civilis*, però justament aquesta manca de consideració per la gramàtica llatina és el que permet que el lector actual pugui llegir-la sense grans dificultats, i el mateix devia passar al segle XVII. Si actualment hi ha obres que estan escrites en *simple english*, es pot dir que la *Praxis civilis* està escrita en *simple latin*. A més, el cas de Peguera no és aïllat. Les obres de moltíssims juristes des del segle XII estan escrites en un llatí que delata la seva llengua materna, i que no és ni de bon tros el llatí de Ciceró o de Tàcit. Ni tan sols el de Cèsar.

sobre los hechos, determinantes de la necesidad de la instrucción probatoria, y que ésta no podrá ser reiterada." [...] "El Juez o la Sala expresará en la providencia para mejor proveer, a título indicativo, los puntos sobre los que se les ofrezcan las dudas, o las razones determinantes de la necesidad de ella.»

96. Vegeu Jordi NIEVA FENOLL, «La recuperació del dret processal català. Possibilitats constitucionals de desenvolupament», *Revista Catalana de Dret Privat*, vol. 4 (2004), p. 93 i seg.

97. Concretament, a la pàgina 132 diu literalment «ad partes DEL Peru».

A banda d'això, l'obra alterna dues llengües: el llatí i el català. L'ús del castellà és testimonial, i el trobem només en un paràgraf just abans de la pàgina 1, que és la traducció de la llicència a l'impressor Rafel Figueró per a imprimir l'obra per un període de deu anys, i un altre cop en la pàgina 132, reproduint el títol d'un capítol d'una obra: «De manera que se deve de entender».

El català, tanmateix, hi és més present. En la mateixa pàgina esmentada, la llicència del lloctinent i capità general, el duc de Sessa i Baena, comte-marquès de Tabara, està redactada en llengua catalana.

Però després hi ha diversos paràgrafs en català al llarg de tota l'obra. Restringint-me només a la *Praxis civilis*,⁹⁸ els he reproduït tots per tal d'afavorir l'estudi dels lingüistes jurídics. La majoria diuen ben poca cosa, però n'hi ha alguns que són extractes de formularis, que demostren que la llengua catalana era present als tribunals, malgrat que a la Reial Audiència els escrits del tribunal acostumaven a ser en llatí.

I, a banda d'això, hi ha alguns termes que haurien de ser objecte d'estudi. Per exemple, en el dret històric la paraula utilitzada per a dir transacció era *concordia* (p. 4, 136 (30) i 256), com ho demostra també una sentència andorrana actual.⁹⁹ Un altre punt curiós és la utilització del verb *praecludere* (p. 193 i 201), que es va posar en qüestió ni més ni menys que al segle XX quan la jurisprudència espanyola va començar a emprar-lo.¹⁰⁰ I un altre que ja s'ha esmentat abans és el terme *objecció*, que sembla molt més adient que el barbarisme *tatxa*.

És possible que hi hagi més punts dignes d'estudi. En tot cas, a continuació reproduïm aquests fragments en català de la *Praxis civilis*:

— Pàgina 24: «que nengun hom sie distret, in tit. de jurisdictione de totis Iutges, è de for competent.»

— Pàgines 24 i 33: «De la bandera de damnificar».

— Pàgina 25: «de la mercaderia [...] les causes mercantivols, ò altres pertanyents à la jurisdictione dels Consols de la Mar, ò de la mercaderia.»

98. Car hi ha més passatges en català, i més extensos, en els llibres afegits a la *Praxis civilis*.

99. Vegeu la Sentència del Tribunal Superior de Justícia d'Andorra de 30 de novembre de 2000 (causa núm. B-384-3/94, TSJC-65/00), que es basa en una «concordia» de 25 de juny de 1672 a la qual van arribar les parròquies de Canillo i Encamp sobre la delimitació d'uns terrenys.

100. Vegeu Leonardo PRIETO CASTRO, «Alcance de los correctivos del principio de preclusión en la Ley de enjuiciamiento civil y observancia de la intermediación del recibimiento a prueba», a *Estudios y comentarios para la teoría y la práctica procesal civil*, Madrid, 1950, vol. I, p. 125 i seg. L'article comença així: «La sentencia de 7 de marzo de 1946 emplea por primera vez, según lo que me es conocido, el nombre con que en la doctrina venimos señalando el principio del procedimiento que impide el empleo de medios de ataque o de defensa fuera de los momentos o fases taxativamente señalados por la Ley. Me refiero al principio de preclusión o preclusivo.»

— Pàgina 27: «com sobre la confirmacio [...] de censals, y violaris, è executio de aquells.»

— Pàgina 27: «volents les constitucions.»

— Pàgina 55: «E com excellentissim Senyor, N. sia estat inculpat contra tota veritat, de haver comes dit delictes, del qual no pot conixer lo Ordinari, per ser parent, ò altrament no poder, ates se tracta de jurisdictio de dos Barons: Perço, y altrament dit N. son procurador humilment supplica à V. Excellencia sia de Son Real Servey evocar la present causa à Son Real Consell Criminal, y aquella comesa à algun magnifich Doctor, lo qual proveesca de lletres citatorias, y inhibitorias, ab manament que vinga lo dit N. pres, y son proces, perque se puga provehirlo de justicia, y per confirmaciò produex unes requestes a N. presentades, [...]»

— Pàgina 56: «N. està detingut en t. lloch à instancia de N. y com lo dit instant sia parent, ò amic del Balle de dit lloch, y lo dit pres estiga detingut, no prechint legitima informacio y sens causa, y axi no espera haver justicia dell, ans fer mes gravat, ò opprimir, perço y altrament recorrent de dits agravis, supplica N. à V. Excellencia sie servit admetre dit recors, y manar evocar à Si y a Son Real Consell Criminal la present causa de recors, y aquella cometre à algun Magnifich Doctor del Real Consell Criminal, pera que sobre dits agravis degudament provehesca, y de lletres Solites, y oportunes à dit Balle dirigidas, oferintse de dites coses donar suficient informacio officio.»

— Pàgina 56: «N. fou capturat per N. & c. y vent lo dit N. que son negoci anava à les llargues, y que sols se tirave à composició, y fer li mala obra y injusticia; perço y altrament per arreptionem itineris, ha recorregut à V. Excellencia, y à Son Real Consell Criminal, segons consta per lo acte de dit recors, lo qual exhibex, prout ecce, supplicant V. Excelencia mane evocar dita causa à Si, y à Son Real Consell Criminal, y aquella cometre à algun magnifich Doctor lo qual mane donar idonea manllenta, y manar al Ordinari que envie copia autentica de la enquesta li se feta, y perço de lletres citatorias, y inhibitorias [...]»

— Pàgina 66: «Encara estatuim, que dia sia assignat [...]»

— Pàgina 93: «E sobre dites excepcions no se admetan altres supplicacions, ni schedulas.»

— Pàgina 119: «1. Posa, que esta part de N. de 10.20.30.40.50.80 y 100 anys, y de tant temps, que no y ha memoria de homens en contrari ha estat, y està en quieta, y pacifica possessio de tal, ò de qual cosa, y es ver. | 2. Posa, que es tant veritat lo deduhit en lo precedent art. legatur testibus que diràn los testimonis ministradors que de tot lo temps de son recort que es de major temps de 40 anys han sempre vist lo deduhit en lo precedent article, y que aixi ho han ohit dir a sos passats, qui deyan averho ohit a dir a sos majors, y mes vells, sens

que uns, ni altres hajan may vist, ni ohit a dir lo contrari, y de ditas cosas es, y es estada sempre la publica veu, y fama, y es ver.»

— Pàgina 139: «Aja demanar dita dilatio competent pera provar dins deu dias, comptadors del dia que la dilatio dels tres mesos començà à correr.»

— Pàgina 150: «que tost, y sens triga ay tal plet sia ab deguda fi termenat.»

— Pàgina 158: «de dilacions [...] de denunciació de processos.»

— Pàgina 178: «supplicacions de sentencias.»

— Pàgina 178: «comptadors del dia de la declaracio.»

— Pàgina 191: «Excellentissim Senyor, No obstant que en la Real Audiencia, à relació del Magnífich N. Doctor de aquella estiga pendent causa entre esta part de una, y N. de part altra sobre les pensions de un Censal de preu, y propietat de Il. Ss. Ab tot à instancia de dit N. se es evocada causa en dita Real Audiencia, vulgarment dita de iactats sobre la matexa materia, y pretensió de ditas pensions, la qual causa es estada comesa al Magnífich Doctor N. E com no sia just que de una matexa cosa se aporten differentes lites, y causas per lo perill de seguirse contrarias sentencias, y no deurer dividirse la continencia de la causa nara rationes. Per tant, y altrament dit N. à V. Excellen. suplica sia revocada la comissio deta al Magnífich Doctor N. citra eius infamia notam, y comesa al Magnífich N. y per dit effecte, que los dits Magnífichs Reladors se conferescan en la forma acostumada, lo offici & c.»

— Pàgina 182, 183 i 184: «De supplicacions, y de Sentencias.»

— Pàgina 186 «statuim, y ordenam.»

— Pàgina 196: «Lo notari empero de la causa no puga rebre dits articles, sino que juntament se li donen tots los actes, è instruments dels quals se farà menció.»

— Pàgina 201: «De productas de actes, ibi: Sino en cas que fos vingut de nou à noticia de alguna de les parts ab lo jurament acostumat del qui vol produir.»

— Pàgina 234: «Tots los Iutges ordinaris de todas las Corts Reals del present Principat, y Comtats hajan de guardar lo ritu, y orde iudiciari de la Regia Audientia.»

— Pàgina 242: «hajan à dir los punts quels parran necessaris per la bona decisio de la causa, los quals se hajan donar ab lo parer de la Sala.»

— Pàgina 242: «E si apres de la discussio de aquels occorrien altres punts, que se hajan per lo semblant à donar en scrits als dits advocats.»

— Pàgina 242: «apres de serlos donats los memorials in iure, si las parts donar los voldran & c.»

— Pàgina 250. «Ordenam que la assignatio à sentencia se demane en scrits una volta tant solament, y aquella sia continuada en lo proces, y se proveesca ab

continuació de dies, perquè no se hajan de demanar, ni prouez altres assignacions.»

— Pàgina 251: «Que cada un dels Doctors de la Real Audiencia en las causas puga a soles, y sens conclusio feta en dita Real Audiencia conexas, definir, y sentenciar, no excedint las dichas causas summa, o valor de quatrocentas lliuras.»

— Pàgina 265: «De part del Excelentissim Senyor & c. E per deliberació feta en la Real Audiencia juntas las tres Salas, se notifica, y fa à saber à tothom generalment de qualsevol estat, grau, o condició que sia, que sa Excelencia per justas causes prorroga la Real Audiencia, y todas, y singles causes que en ella son per sa naturaleza, ò qualsevol qualitat evocades per tants dies ço es & c. inclusivè. Però ab tenor del present cartell se diu, notifica, y mana à tothom generalment, que lo dia immediatament següent comparegan en la dita Real Audiencia per a proseguir, y continuar dichas causas, y merits de aquellas, segons serà de dret, y de justicia llur absència en res no obstant: Y per a que sia a tothom notori mana sa Excelencia, que de la present ne sian fetas quatre copias, la una de las quals sia fixada à las portas del Palacio de Sa Excelencia, altra en las del Reverent Canceller, altra en las del Regent de la Real Cancellaria, y altra en la Sala Real. Dat. en Barcelona à vint de Febrer de MDCLXVIII.»

— Pàgina 287: «com lo Advocat Fiscal sempre sia en lo consell hon la sentenciase acorda, è hi dona son vot.»

— Pàgina 300: «del modo que se dona la sentencia.»

— Pàgina 322: «Quant empero a las imposicions de las mullers, y altres acreedors vol sa Magestat se puxe haver raho a Iutge Superior official de Sa Alteza, y en tal cars se fassa execucio praestanda cautio per dita Ciutat.»

— Pàgina 324: «que de aquí al devant dit Iutge de appels, ne altres semblants Iutges, no gosen, ne pugan conexas in viam appellationis, de dichas causas menors de cinquanta Sous.»

— Pàgina 326: «Los dits quatre Doctors decidescan tambe todas las causas civils, axi de ordinaris, com de Barons.»

— Pàgina 328: «del dia que sera interposada appellacio.»

— Pàgina 328: «Com los termens fatals de las causas de appellacio sian statuits a favor del appellant, pera que dins aquell puga deduir sa justicia, y provar lo que en la primera instancia no aura pogut.»

— Pàgina 328: «Lo appellant en la causa de primera appellacio justifique aquella, axi per testimonis, com per instruments.»

— Pàgina 331: «T dita causa se haja de cometre per lo Regent la Cancellaria à un Doctor de les dos Sales del Civil, lo qual ab conclusio feta per los Doctors de la sua Sala, hajan de declarar dita causa de supplicacio, ex eisdem

actis, sens poder ajustar, ni posar en proces, axi en la offensa, com en la defensa.»

— Pàgina 332: «T dita causa se haja de cometre per lo Regent la Cancellaria à un Doctor de les dos Sales del Civil, lo qual ab conclusio feta per los Doctors de la sua Sala, hajan de declarar dita causa de supplicacio, ex eisdem actis, sens poder ajustar, ni posar en proces, axi en la offensa, com en la defensa.»

— Pàgina 332: «Entès empero, que la dita constitucio no comprega las Ciutats, Vilas y Llochs, que tenen privilegis de judicar ab juy de Prohomens, ò altrament, ans be sels guarden sos privilegis.»

— Pàgina 357: «Los Visitadors del General de Cathalunya del trienni proxim passat sobre la querela del num. contra los Deputats, y oydors que foren del dit trienni han proferit sentencia contra dits Deputats condemnantlos & c. Natra condemnationem, com consta de la sentencia, y provisio de decret de execució copias de los quals se exhibexen ut inserantur, sens aprobació de aquellas: E com dita Sentencia (curialites loquendo) sia notoriament nulla, y injusta segons resulta dels merits del procès, particularment del tenor de la matexa sentencia per contenir moltes injusticias, y nullitats, y especialment las següents. Narra nullitates, & gravamina. Per tant, y altrament sentintse gravats de la sentencia, y decret de execucio de aquella, y tots los dependens, y emergens, dits Deputats, y Oydors recorran al amparo de V. Excel. y Real Audiencia omni, & quocunque meliori modo, per rahò de ditas nullitats notorias, suplicant dit recors esser admès en la forma acostumada, y la present causa comesa à algun Noble, ò Magnific Doctor de la Real Audiencia que degudament provehesca, y declare tenir lloc dit recors manant al Escrivà, ò Notari de la visita, eo Visitadors posen en poder del Noble, ò Magnific Relador lo procès de la dita querela, y que no possen anant en la execució de dita sentencia, y perçò de cartells, manaments, y altres provisions oportunas esser provehit, y en tot ministrada justicia officio & c.»

— Pàgina 393: «Item, suplica à vostra Magestat vulla provehir, y ordenar, que las seguretats ques praestara de assi al devant en la Cort del Consulat sien causades en aquesta forma, ço es, que las fermanças ques obligaràn en aquellas no sian tingudas sino à la cosa judicadora per los dits Consols, è per lo Iutge de apells, è no pas en altre juy, encara que fos evocada la causa en la Real Audiencia en los casos permesos, si ja donchs aquella eocació no era feta per part rea, que tal seguretat hauria dada, ò per recors en los casos per capitols de Consolat permesos, aut à la dita Audiencia, placent Regia Maiestat, & c.»

— Pàgina 426: «De salaris de dietas [...] de evocacions de causes [...] statuim y ordenam.»

— Pàgina 434: «mes avant.»

— Pàgina 435: «Salaris de calculadors [...] Per grans que fossen las summas, è per molts que fossen los calculadors, ò estimadors, no puga mes avant muntar de vint y cinc lliuas [...] no puga mes avant muntar de vint y cinc lliuras.»

— Pàgina 439: «Senyor Micer N. _____ à 9. de Iuny 1656. Per N. contra N. son deposadas a. lliuras per a. parts.»

— Pàgina 440: «Senyor Micer N. _____ à 9. de Iuny 1658. Per N. contra N. son deposadas en la taula setanta cinc lliuras per duas parts.»

— Pàgina 441: «per llevar [...] titol da despesas de plets [...] de evoc. de caus. [...] de pobres pledejants.»

— Pàgina 449: «pera que y. de juy verbal.»

— Pàgina 451: «qui agens demana, que sia dit convingut condemnat [...] y asso demana juntament ab los interessos, y despesas, y protesta [...] que ell no te & c. [...] y axi demana no esser mes molestat per la part altre, protestant de despesas & c.»

— Pàgina 469: «de com se ha de declarar lo dubte.»

— Pàgina 466: «N. y N. Pagesos, y N. Parayre tots de Sarreal, ha cerca de sinch mesos se troban presos, y detinguts en les Carcers Reals de la present Ciutat, per haver estat pendent la Causa sobre que estaven detinguts, si era Civil ò Criminal. E com los Nobles, y Magnífichs Senyors de la Real Aud. qui foren elegits per V. Excelencia pera la declaració de dita Causa, hagen declarat aquella Civil: Per tant, y altrament dits Suplicants, à V. Excelencia humilment suplican, que per la observança de la declaració de dita causa de dupte, la qual se exhibeix ut inferatur, sie de son servey manarlos relaxar liberament de dites presons, que ames de ser molt just,, ò rebràn dits suplicants à singular merce de la ma piadosa de V. Excelencia, y Real Consell, officio & c.»

9. LA BIBLIOGRAFIA UTILITZADA PER PEGUERA

Finalment, cal fer esment de la bibliografia emprada per l'autor. Com ja s'ha dit, Peguera no esmenta autors de manera abusiva, al contrari del que fa De Ripoll seguint costums del *ius commune* tardà que, malgrat tot, van i vénen una vegada i una altra en diferents períodes de la història de la pràctica jurídica. Valgui com a exemple el fet que Peguera, al llarg del seu treball, basa les seves afirmacions en poc més de vuitanta obres, de manera que deixa al marge les cites de textos de dret canònic, com la *Saepe contingit*, per exemple, o les decisions de la Rota Apostòlica.

En canvi, De Ripoll —prenent com a exemple una de les seves addicions, la compresa entre les pàgines 4 i 8— esmenta ni més ni menys que una vuitan-

tena d'obres!¹⁰¹ És a dir, gairebé el mateix nombre que Peguera va utilitzar per a escriure tot el seu treball. És obvi que, en aquestes condicions, el treball de De Ripoll no pot ser valorat positivament, perquè, a més, si es llegeixen les cites de manera detallada, la majoria només estan afegides *ad abundantiam*, sense que serveixin autènticament de suport a cap opinió donada, al contrari del que fa Peguera. És a dir, la majoria de les cites són irreflexives. Per tant, em limitaré només a llistar les obres citades per Peguera, que són les obres amb les quals veritablement es poden reconstruir les seves opinions i que, a més, permeten saber autènticament quins llibres havia de tenir un processalista de principis del segle XVII a la seva biblioteca.

Els materials més utilitzats per l'autor són molt antics. Constantment trobem la referència dels comentaris de Baldus de Ubaldis al *Corpus iuris civilis* i a les decretals. Lògicament, també s'utilitza moltíssim l'obra de Bartolus de Sassoferrato (principalment, *De iurisdictione*, *De arbitris*, *De natura actione* i *De citatione*), l'*Speculum* de Durandus¹⁰² i també molt profusament la *Glossa ordinaria* d'Accursius. També destaquen pel nombre de cites les referències a l'obra de Jeroni Dalmau¹⁰³ i a la de Miquel Ferrer. I tot això confirma el que ja ha quedat dit: el llibre de Peguera no és pas un manual amb idees innovadores, sinó que més aviat pren la base de la Doctrina del *ius commune* i té un valor interpretatiu.

101. Són les següents: Abbatem, *cum dilecti*; Aemilianus, *Afflictus decisiones*; Alciat. *cap. cum contingat*; Alexand. *decisiones*; Aloisius Vivius, *decisiones*; Andreas Gail; Anton August; Antoni de Butrio; Aretinus. *Cons*; Aretin, *cons.*; August. Barbo; Baldo; Barbo. *Collectanea*; Baron, *cons*; Bartholo; Bellacomba; Bellon, *cons*; Bertachinus, *repertorio*; Bornino, *Decisiones*; Calderó; Camil Borrel, *summa omnium*; Cancer; Capel.Tolos.; Capic. *Decisiones*; Cassadr, *de empti*; Cavalcanti, *decisiones*; Covarru.; *Codex Fabrianus*; Cornei *cos*; Curtii iunoris; Deci, *cons*; Eugenius; Fachine; Farina; Federici de Senis; Flaminus Parisius, *de resign benef.*; Foelini; Fontanella, *de pact. nup.*; Gabr. *com.opinio.*; Gabriel, *concl.*; *Glosa*; Gonzales Suarez de Paz, *praxi ecclesiastica*; Graffis; Gratian, *discep foren*; Gratianus *decr.*; Gutierrez *de iuram*; Hieron. de Leo. *dec.*; Hypolito *singul*; Imola; Innocent.; Lap. *Alleg.*; Lopus; Loterius, *de re benef.*; Lothar. *de re benef.*; Ludovi. *decis.*; Mandelli; Mant. *decisiones*; Marius Gurba; Marquesanus, *de commis. utriusque signat.*; Marsili; Mascardi; Menoch; Muscatellus, *praxi aurea*; Nicellus, *de concord.*; Nicolaus Cavolus, *praxi omnium*; Parisi, *Decis.*; Petri de Ravena; Quintilianus Mandosius, *praxi signatu gratia*; Riccius, *collec. dec. par.*; Riccius, *praxi rerum fori Ecclesiastici*; Roder. Suar. *Alleg.*; Rolan *Cons*; Ruini, *cons.*; Sanches, *praecepta decalogi*; Sebastianus e Medicis, *tract. mors omnia solvit*; Socini; Surdus, *dec.*; Thesauri; Vivian, *rationalibus iuris Pontif.*

102. Guelmi DURANTI, *Prima-quarta pars Speculum iudiciale*, Lió, 1539.

103. Que sembla que mai no es va arribar a publicar, perquè no ha estat possible trobar-la. És probable, doncs, que es tractés d'un manuscrit. Segons FÉLIX CORRÉS Y AMAT, *Memorias para ayudar a formar un Diccionario crítico de los escritores catalanes y dar alguna idea de la antigua y moderna literatura de Cataluña*, Barcelona, 1836, p. 193: «DALMAU (Gerónimo), abogado de Barcelona: vivía por los años de 1550. Escribió un Diccionario jurídico. Cítale Peguera en su práctica, rúbrica 4 fol. 172 y en otras partes.»

Com era habitual en l'època, en l'obra de Peguera falta un índex bibliogràfic, que ofereixo a continuació. L'enorme majoria de les obres són aproximacions a l'edició que devia utilitzar Peguera, tot i que això no es pot concretar exactament, atès que Peguera no citava mai les pàgines de l'obra que emprava, i encara menys els anys.

Per això he preferit normalment l'edició més propera a la redacció del 1603, i de vegades he agafat alguna edició posterior quan m'ha estat impossible localitzar l'edició, o fins i tot l'obra concreta, emprada per Peguera.¹⁰⁴ Tot i així, alguna de les obres esmentades és només una possible hipòtesi sobre l'obra utilitzada per Peguera, inidentificable amb les dades que ofereix i que reproduceix sintèticament a peu de pàgina perquè el meu llistat pugui ser comprovat i, si escau, desmentit amb facilitat.¹⁰⁵ En conseqüència, amb tot el que he pogut reconstruir de les insuficients citacions, tot seguit ofereixo el llistat següent, amb els noms llatins, tot i que acompanyats del nom en romanç quan l'original llatí pot generar dificultats:

104. Això ha succeït amb l'obra de Barbosa, de la qual Peguera només diu «Barbos. *libelli oblatio*», i també amb l'obra de Calvolus, de la qual només diu «Caluol, *praxi commun. conclus*».

105. Alexand., *consil.*; Alphenus, *cum quaerebatur*; Ancharran, *cons.*; Bal. *de auctoritate praestant*; Bald.; Barbos. *libelli oblatio*; Bart.; Bellame, Aegid., *Decis.*; Belloui, Iacob. de, *de mili vassall. qui contumax est*; Benedict., Guillerme, Raynuntius; Bossi; Burt. Iacob., *fin. C. de edicto divi Adria. tollen*; Burt., Anton de; Cachera, *decis.* Poedemon; Cagnol.; Cali, *praerog.*; Calic, Margar. *fisci*; Caluol, *praxi commun. conclus.*; Capic; Castr., Paulus de, *Consil.*; Cod. *Fabria*; Corne., *cons.*; Covarrubias; Crauet, *cons.*; Curt Iun.; Dalmau, Hieronymum, *annotationibus, sive exemplis, verbo alimentis*; Dalmau, Hieronymum, *in verbo causae magnatum*; Dalmau, Hieronymum, *libro suorum exemplarium*; Deci *Rotae*; Deci; Dida, *parct. quaest. cap.*; Doctor, *centurio. seg. de vulg. & pupil. substit.*; Ferrer, Michael, *observationibus*; Foelin; Felin; Felinus; Franch, Vincent de, *decis.*; Gabriel, Anton, *cons.*; Gail. *observ.* Glosa; Gregor. Lopez; Guido Papae, *questio*; Guillerme. Benedict; Gutierrez, *de iurament. confirmat.*; Hostien.; Iasso, *more maiorum*; Iasso, *repetitio*; Imol. *ab executore*; Ioann. de Imol.; Ioannes Andre. *Additio ad Specula*; Iul. Clar. *prac. quaes.*; Lanfran. de Orian, *tractatu de citationibus*; Lansian; Lucam de Penna; Maranta, *Speculo de ordi. iudicio.*; Maran *tracta. iudicior in 4 par in distinctio*; Marquil, *vers. quaero tertio*; Marsil, Hippoli de, *de unoquoque*; Marsil, Hippoli de, *Practica crim.*; Math. de Afflict., *decis.*; Mieres, Thom. *constitutio ex beneficio*; Mier, *conflit tollens lo abus*; Monte-Iudai, Iacobi; Monter. Gabriel de, *practica in secundo tracta. de via ordinaria*; Oldrad.; Oliba, *de action.*; Paris, *cons.*; Paris. de Put., *tract. Syndic in vers. instantia*; Paulus de Cast, *consil.*; Petr. de Ferra, *in sua practi.*; Petrus Surd., *Decis.*; Philip. Fran., *Deci.*; Plaça; Pute, *decis.*; Rebuff, *tract. de evocatio*; Rip. *hoc autem iudicium*; Roland. *cons.*; Romna, Ludovi, *consil.*; Salicet, *ordo, C. de executio*; Salycet, *abolitio*; Scaccia, *de iudiciis*; Socarrat., Ioanem de, *commemoratur. Petri Albert.*; Socarrat., Ioanem de, *consuetudi. si aliquis habet hominem*; Socin., *cons.*; Specula; Spocular; Suarez de Paz, Gonçalves, *Practica*; Suarez, Emanuel, *communi opinio in verbo fideiusor.*; Thesaur, Anton, *decisiones*; Tiraquel: *si unquam*; Valboa, *de libelli oblat.*; Ysern, Andre. de, *constitutio iuris peritorum*; Ysern, Anton. de, *constitutio dilationes*.

1. ALCIATI, Andrea (ALCIATUS, Andreae). *Parergon juris libri tres. Cum singulorum capitum Argumentis, ac vocabulorum, rerum, autoritatum, & locorum indice locupletissimo*. Lió, 1538.
2. AFFLITTO, Mateo d' (AFFLICTIS, Mattheus de). *Decisiones Sacri Regii Consilii Neapolitani*. Venècia, 1596.
3. ALFANI, Tyndaro (ALPHANUS, Tyndarus). *Tractatus de testibus per dominum Tyndarum introducentem Bartolum et Baldum collocutores et adinvicem disputantes et Ludovicum romanum altercationes eorum decedentes*. 1506.
4. ANCARANO, Pietro d' (ANCHARANUS, Petrus). *Consilia Petri de Ancharano*. Lió, 1532.
5. ANDREA, Giovanni d' (ANDRAEAE, Ioannes). *Additiones ad Durantis Speculum iudiciale*. 1475.
6. BARBOSA, Pedro. *Commentarii ad interpretationem Tituli, ff. de Iudiciis*. 1615.
7. BARBOSA, Pedro. *Commentarii ad rubricam et legem, codice de praescriptionibus triginta vel quadraginta annorum: vniuersam materiam praescriptionum [...] complementes*. Tournon, 1629.
8. BARBOSA, Pedro. *Commentariorum ad interpretationem tituli, ff. soluto matrimonio quemadmodum dos petatur*. Madrid, 1595.
9. BELLAMERA, Egidio (BELLAMERAE, Aegidius). *Decisiones rotae collectae ex consiliis dominorum sacri palatii causarum auditorum*. 1599.
10. BELLEVUE, Jacques (BELLO VISUS, Iacobus). *Solemnis et indicibus omnibus [...] per necessaria practica iudiciaria in materiis criminalibus clarissimi*. Lió, 1529.
11. BENOIT, Guillaume (BENEDICTUS, Guillelmus). *Repetitio capituli, Raynutius de testamentis Gvilielmi Benedicti*. Lió, 1544.
12. BOSSI, Egidio (BOSSIUS, Aegidius). *Practica et tractatus varii seu quaestiones Aegidii Bosii, [...] Criminalem materiam sive actionem fere omnem exacte continentes*. Basi-lea, 1578.
13. BOSSI, Egidio (BOSSIUS, Aegidius). *Tractatus varii qui omnem ferè criminalem materiam excellenti doctrina complectuntur*. Lió, 1575.
14. BOTTRIGARI, Jacopo (BUTRIGARIUS, Iacobus). *Super codice lectura: in qua subiecta comperiuntur: peculiaris admodum tabella titulorum omnium in hac copiosissima lectura repositum*. 1516.
15. CACCIALUPI, Giovanni Battista (CACCIALUPUS). *Repetitio super legum «Imperium», «Iubere cavere», «More maiorum», «Et quia» Dig. «De iurisdictione»*. 1493.
16. CACHERANO D'OSASCO, Ottaviano (CACHERANUS D'OSASCO, Ottavianus), *Decisiones Sacri Senatvs Pedemontani*. Lió, 1579.
17. CAGNOLO, Girolamo (CAGNOLUS). *Opera omnia: in treis tomos distributa*. Lió, 1570.
18. CALLÍS, Jaume (CALICII, Jacobi). *Margarita Fisci Accessere eiusdem viridarii militiae: praerogativae militaris ac de Moneta tractatus*. Lió, 1556.
19. CALVOLUS, Nicolaus. *Communnes conclusiones, ad avream praxim iudiciariam*. 1614.

20. CAPECE, Antonio (CAPYCIUS, Antonius). *Decisiones Sacri Regii Consilii Neapolitani ab excellent. viris, I. C. clarissimis, eiusdem Sacri Consilii Regiis Consiliariis collectae*. Lió, 1581.
21. CASTRO, Paulo de (CASTRENSIS, Paulus). *Consilia*. Frankfurt, 1582.
22. CLARO, Giulio (CLARUS, Iulius). *Opera omnia, siue, Practica ciuilis, atque criminalis*. 1582.
23. CORNELIUS, Federicus. *Constitutiones et decreta [...] Federici Cornelii Patavii episcopi [...] in Diocesana Synodo*. 1580.
24. COVARRUVIAS LEYVA, Diego (COVARRUVIAE LEYVA, Didacus). *Practicarum quaestionum*. Lió, 1558.
25. CRAVETTA, Aymo (CRAVETTAE, Aymo). *Consilia seu prope diuina responsa ad materiam feudorum: quibus omnia fere quae ad feuda feudorum[que] discussionem pertinent doctissime enucleantur ex infra notatorum doctorum consulentium scriptis in hoc volumen collata & diligentissime collecta & digesta--Aymo. Crauet. Venècia, 1596*.
26. CURTIUS JUNIORIS, Franciscus. *Consilia*, 1590.
27. FAVRE, Antoine (FABRIANUS, Antonius). *Codex Fabrianus definitionum forensium et rerum in sacro Sabaudiae senatu tractatarum. Ex ordine titulorum codicis iustiniani*. Lió, 1620.
28. FELINUS, Maria Sandeus. *In quinque Decretalium librum Commentaria*. 1549.
29. FERRA, Ioannes Petrus de. *Practica iudicialis*. 1492.
30. FERRER, Miquel. *Observantiarum Sacri Regii Cathaloniae Senatvs*. Barcelona, 1526.
31. FRANCHI, Filippo (FRANCHUS, Philippus). *In sextum Decretalium: clarissimi*. Lió, 1547.
32. FRANCHIS, Vincentius. *Decisiones sacri regii consilii Neapolitani*. Torí, 1586.
33. GABRIELI, Antonio (GABRIELUS, Antonius). *Communes conclusiones Antonii Gabrielii [...] in septem libros distributae*. Venècia, 1593.
34. GABRIELI, Antonio (GABRIELUS, Antonius). *Communes opiniones, sive receptae iuris utriusque sententiae in quibus varia prudentum responsa & quaestiones, quae hactenus in plures tomos digesta legebantur, hoc in volumen unicum congestae habentur*. Lió, 1571.
35. GAIL, Andreas von (GAILL, Andreae). *Practicarum observationum, tam ad processum iudicarium, praesertim imperialis camerae, quam causarum decisiones pertinentium*. Colònia, 1592.
36. GAMBIGLIONIBUS, Angelus. *Angelus Areti. Super Institu. Angeli de Gambiglionibus Aretini [...] Commentaria seu lectura [...] super quatuor libris Institutionum Iustinianarum: cum repetitionibus titulorum de actionibus et exceptionibus, et cum casibus [...] Francisci Aretini in margine [...] appositi*. Lió, 1532 (referida com Aret., Francis).
37. GAMBIGLIONI, Angelo dei (GAMBIGLIONIBUS, Angelus). *Consiliorum sive responsorum*. Venècia, 1576 (referida com ANGEL, Cons.).
38. GUTIÉRREZ, Juan. *Tractatus de iuramento confirmatorio*. Salamanca, 1586.
39. IMOLA, Ioannes de. *Super Clementinis*. Lió, 1525
40. IMOLA, Ioannes de. *Super prima-secunda Digesti novi*. Lió, 1547.

41. IMOLA, Ioannes de. *Super primo-tertio decretalium*. Lió, 1525.
42. INFANTE (Doctor). *La forma libelandi*. Burgos, 1536.
43. ISERNIA, Andrea d' (ISERNIENSIS, Andreae). *Constitutiones regni utriusque Siciliae: glossis ordinariis commentariisque*. Lió, 1560.
44. LÓPEZ, Gregorio. *Las siete partidas del sabio rey don Alonso el Nono: nueuamente glosadas*. Valladolid, 1587.
45. LOSEUS, Alexander (LOSAEUS, Alexander). *Bartoli à Saxoferrato Consilia, quaestiones & tractatus: insunt huius Bar. a Saxoferra. volumini Consilia, quaestiones & tractatus, opera Alexandri Losaei*. Lió, 1538.
46. MARANTA, Roberto (MARANTA, Robertus). *Tractatus de ordine iudiciorum: vulgo speculum aureum & lumen aduocatorum*. Lió, 1567.
47. MARQUILLES, Jacobus de. *Comentaria Jacobi de Marquilles super usaticis barchinonae*. Barcelona, 1505.
48. MARSILIUS, Hippolytus de. *Practica criminalis: hac postrema editione recognita, atque summo studio ab erroribus vindicata*. 1581.
49. MARSILIUS, Hippolytus de. *Repetitio. l. de unoquoq. ff. de re iudicata*. Lió, 1543.
50. MIERES, Tomàs (MIERES, Thomae). *Prima [--secunda] pars Aurei apparatus Thome Mieres super constitutionibus et capitulis curiarum Cathalonie*. Barcelona, 1533.
51. MONTERROSO Y ALVARADO, Gabriel de. *Practica civil y criminal, y instruccion de escrivanos: diuidida en nueve tratados: agora de nuevo emendada y añadida en esta postrera impression*. Madrid, 1587.
52. MONTJUÏC, Jaume de (MONTEIUDAICO, Iacobus) et al. *Antiquiores Barchinonensium leges quas vulgus Vsaticos appellat*. Barcelona, 1544.
53. OLIBÀ, Antoni (OLIBANUS, Antonius). *Commentariorum de actionibus in duas summas partes*. Barcelona, 1606.
54. ORIANO, Lanfrancus de. *De citationibus*. 1586.
55. PASSEGGIERIIS, Rolandinus de. E. a. *Tractatus universi iuris, duce, & auspice Gregorio 13. Pontifice Maximo, in unum congesti: additis quamplurimis antea nunquam editis, ... 18. materias, 25. voluminibus comprehendentes*. Venècia, 1584.
56. PAPA, Guido. *Quaestiones Guidonis papae*. 1506.
57. PENNA, Lucae de. E. a. *Constitutiones Regni Neapolitani cum glossis*. 1537.
58. PLAZA Y MORATA, Pedro (PLAÇA À MORAÇA, Petrus). *Epitomes delictorum causarumque criminalium ex jure pontifico regio et caesareo*. Salamanca, 1558.
59. PONTANO, Ludovico (PONTE ROMANI, Ludovicus de). *Consilia Ludovici Romani; nunc recens multis mendis repurgata; rerumque summis, ac locupletissimo indice illustrata*. Lió, 1565.
60. PONTE, Oldrado da (PONTANI, Oldradus). *Consilia*. Venècia, 1503.
61. POZZO, Paride del (PUTEIO, Paris de). *Sindicatus omnium officialium Tractatus*. 1529.
62. REBUFFI, Pier (REBUFFI, Petrus). *Tractatus varii iuridicii*. 1581.
63. RIPA, de (RIPAE, Ioannes Franciscus de Sancto Nazario). *Responsa, In quinque libros decretalium*. 1586.

64. SALICETO, Bartolomeo da (SALYCETUS, Bartholomei de). *Commentariorum Bartholomaei de Salyceto in Iustiniani Codicis*. Lió, 1541.
65. SCACCIA, Sigismundus. *Tractatus de iudiciis causarum civilium, criminalium et haereticalium*. Venècia, 1596.
66. SEGUSIO, Henrico de (SEGUSIUS, Henricus de [cardenal]). *Summa hostiensis. Summa domini Henrici cardinalis Hostiensis*. Lió, 1517.
67. SOAREZ À RIBEIRA, Emmanuel. *Thesaurus receptarum sententiarum quas vulgus interpretum communes opiniones vocat*. Colònia, 1569.
68. SOCARRATIS, Joan (SOCARRATIS, Ioannes de). *Tractatum Petri Alberti de consuetudinibus Cathaloniae inter dominos & vasallos, ac nonnullis aliis, quae commemorationes Petri Alberti appellantur*. Lió, 1551.
69. SOCINUS, Marianus (iunioris). *Prima pars consiliorum*. Lió, 1550.
70. SORDI, Giovanni Pietro (SURDUS, Ioannes Petrus). *Decisiones: Quibus quamplurimae eaque abstrusiores iuris difficultates circa ultimas voluntates, contractus, iudicia cum civilia, tum criminalia, fiscalia, & feudalalia*. Lió, 1600.
71. SUÁREZ DE PAZ, Gonçalvus. *Praxis ecclesiasticae et secularis: cum actionum formulis & actis processuum hispano sermone compositis*. Olmedo, 1592.
72. TARTAGNI, Alessandro (TARTAGNUS, Alexander). *Consiliorum seu Responsionum Alexandri Tartagni Imolensis. I. C. celebr. Liber I, II, III, IV, V, VI, et VII. Habes his typis omnium postremis praeter accuratam emendationem, adnotationes repurgatas et expunotas, quae novis opinionibus et haereticis, Orthodoxam Ecclesiam laedebant*. 1590.
73. TESAURO, Antonio (THESAURUS, Antoninus). *Novae decisiones Sacri Senatus Pedemontani*. Venècia, 1591.
74. TIRAQUEAU, André (TIRAQUELLI, Andreae). *Commentarii in L. si unquam. C. De reuocandis donationib.* Lió, 1581.
75. TUDESCHIS, Niccolò (TUDESCHIUS, Nicholaus). *Nicolai Abbatis Panormitani Commentaria super secunda parte secundi lib. Decretalium*. Torí, 1577 (referida com *Abbas o Panormitan*).

Hi ha, però, una obra que no he pogut localitzar ni tan sols de manera aproximada, potser perquè té una part del títol que no ajuda, atès que és compartida amb altres treballs que no tenen res a veure amb els de l'autor que cita Peguera. En tot cas, l'obra és aquesta: Valboa, *De libelli oblat* (citada a la pàg. 82 de la *Praxis civilis*). Hi ha alguns Valboa (o Balboa) juristes posteriors a Peguera. Fins on he pogut cercar, però, no n'hi ha cap que pugui coincidir amb aquest per les dates.

10. L'EXEMPLAR UTILITZAT

De la *Praxis civilis* editada a Barcelona el 1674 per l'editor Rafel Figueró, n'existeixen molts exemplars disponibles, la majoria dels quals, però, deteriorats tot i que llegibles en la seva majoria. Alguns estan en bon estat, però la qualitat del pergamí està molt deteriorada per la humitat. D'altres tenen taques o subratllats, o algunes pàgines trencades o foradades.

Per a aquesta edició s'ha escollit el que s'ha trobat en millor estat, que ens ha subministrat el Col·legi d'Advocats de Barcelona i que té la signatura topogràfica 941-94. Tots els responsables d'aquesta edició agraïm a la corporació esmentada la seva disponibilitat, i personalitzem aquest agraïment en la persona de na Isabel Juncosa Ginestà.